

UNIVERZITET SINGIDUNUM

Departman za postdiplomske studije – Master studije

POSLOVNA EKONOMIJA

Finansije i bankarstvo

MASTER RAD

**Bankarski sektor Republike Srbije u periodu od 2009.-2012.
godine sa osvrtom na konkurentnost**

Mentor

Prof. dr Zoran Jeremić

Student

Darja Magdelinić 400589/11

Beograd, 2012. god.

SADRŽAJ

I UVOD	4
1.1. Predmet i polazišta istraživanja.....	5
1.2. Značaj i aktuelnost istraživanja.....	5
1.3. Ciljevi istraživanja	6
1.4. Hipoteze istraživanja.....	6
1.5. Metode istraživanja.....	7
1.6. Struktura rada.....	10
II Bankarski sektor u periodu od 2009-2011.....	11
2.1. Aktiva bankarskog sektora	12
2.2. Struktura finansiskog sistema.....	12
2.3. Najveće banke u Srbiji.....	13
2.4. Pokazatelji koncentracije i konkurencije.....	15
2.5. Struktura kapitala.....	16
2.6. Bilans stanja i bilans uspeha	17
2.7. Zaduženost banaka	18
2.8. Finansijski rezultat banaka	19
2.9. Štednja stanovništva	20
2.10. Struktura kredita i depozita.....	20
2.11. Efikasnost rada banaka	23
III Bankarski sektor zemalja u regionu.....	25
3.1. Bankarski sektor zemalja u regionu.....	25
3.1.1. Bankarski sektor Hrvatske	26
3.1.2. Bankarski sektor Slovenije	27
3.1.3. Bankarski sektor Crne Gore	27
3.1.4. Bankarski sektor Makedonije	27
3.1.5. Bankarski sektor Bosne i Hercegovine	28
IV Makroekonomski pokazatelji zemalja regiona.....	29
V Pojam konkurencije.....	33

5.1. Monopol.....	33
5.2. Oligopol	34
5.3. Polipol.....	34
VI Konkurentska pozicija Srbije i zemalja u okruženju	36
6.1. Analiza konkurentnosti Republike Srbije	39
6.2. Mogućnosti za unapređenje konkurentnosti Republike Srbije	44
6.3. Konkurentnost bankarskog tržišta.....	45
ZAKLJUČAK	47
LITERATURA.....	49

I UVOD

Procesi korenitih ekonomskih, političkih i društvenih reformi su procesi koji u celom svetu i dalje neprekidno traju. U bankarstvu razvijenih tržišnih ekonomija, te reforme su počele pre četiri decenije, dok su na našim prostorima, tj. u zemljama u tranziciji poslednjih deset godina i prema svim pokazateljima još uvek će trajati. Upravo ova dešavanja, brojna literatura i trenutna dešavanja u našoj zemlji u oblasti ekonomije, finansija i bankarstva predstavljaju osnovna polazišta za izradu ovog rada. Reč je o reformi našeg bankarskog sistema, gde su banke izgubile svoju prvobitnu funkciju - mobilisanje slobodnih sredstava i njihovo plasiranje u profitabilne projekte, a smatrane su nosiocima tadašnjih aktuelnih ekonomskih planova. Poverenje stanovništva u bankarski sektor je poljuljano i na kraju izgubljeno zbog nemogućnosti deponenata da raspolažu svojim sredstvima, ali i zbog loših iskustava sa bankama koje su poslovale u to vreme. Dinarski depoziti su usled hiperinflacije potpuno izgubili svoju vrednost, devizna štednja je bila zamrznuta, a krediti dostupni samo uskom krugu privrede i građana, dok platne kartice nisu postojale. Građani su odlazili u banke samo da bi podigli svoje zarade, koje su, kako bi ih „zaštitili“ od hiperinflacije konvertovali u devize i to kupujući ih tamo gde je to jedino bilo moguće - kod uličnih dilera. U 2000. godini, poslovale su 84 banke, od kojih se na banke u društvenom vlasništvu odnosilo blizu 90% ukupnih aktivnosti. Četiri najveće banke učestvovala su u ukupnoj bilansnoj sumi bankarskog sektora sa gotovo 60%, dok je njihovo učešće u negativnom kapitalu iznosilo 85%, a u problematičnim kreditima 80%. Finansijsko stanje bankarskog sektora karakterisao je visok stepen nelikvidnosti i nesolventnost najvećih banaka, visok stepen kontaminiranih nenaplativih potraživanja, odnosno nizak stepen realno kamatonosne aktive, neregulisani odnosi po osnovu potraživanja poverilaca Pariskog i Londonskog kluba i Svetske banke, zamrznuta deponovana devizna štednja i niska profitabilnost, a kreditna aktivnost bila je limitirana, odnosno usmerena gotovo u celini na uzak krug povezanih lica uz prisustvo izrazitog političkog uticaja. Korporativno upravljanje je, u odsustvu sistema internih kontrola i interne revizije, sistema upravljanja rizicima i profesionalnog rukovodstva, bilo na izuzetno niskom nivou.

Kada govorimo o regionu, srpski bankarski sistem se nalazi na trećem mestu sa dvostruko manjom aktivom nego u Hrvatskoj ili Sloveniji. Ipak, prosečna aktiva po stanovniku svrstava Srbiju tek na peto mesto, pri čemu je bolje plasirana jedino od Makedonije, a jedan od razloga je relativno slabija ekonomska razvijenost privrednog sistema, kao i nepoverenje u banke i iz tog razloga držanje ušteđevine izvan bankarskih tokova.

Po izveštajima Svetske banke i Međunarodne finansijske korporacije (IFC), naša zemlja popravila je svoju poziciju na rang-listi ove međunarodne finansijske institucije i sa prošlogodišnjeg 95. mesta dospela na 86. poziciju od ukupno 185 ekonomija. Pored toga, Srbija je na listi top 10 ekonomija, koje su u prethodnih godinu dana sprovele najveći broj reformi. Dobar rezultat posledica je ubrzavanje procedura za rešavanje pitanja nesolventnosti, sprovođenja ugovora, ali i osnivanje preduzeća. Srbija je ojačala proces rešavanja nesolventnosti tako što je uvela privatne izvršitelje, smanjila početnu cenu za prodaju sredstava, ukinula žalbe, ubrzala proceduru i uvela elektronski registar sudskih zabrana kako bi omogućila uvid javnosti u sve zabrane koje se tiču upravljanja ili vlasništva nad pokretnom i nepokretnom imovinom. Sistem privatnih izvršitelja takođe je omogućio lakše sprovođenje ugovora. Osim toga, Srbija je omogućila lakše osnivanje preduzeća tako što je ukinula obavezu uplate minimalnog kapitala.

Ostale ekonomije jugoistočne Evrope zauzimaju sledeća mesta: Makedonija (23), Slovenija (35), Crna Gora (51), Hrvatska (84) i Bosna i Hercegovina (126).

1.1. Predmet i polazišta istraživanja

Svaka nauka, a time i naučni rad mora imati predmet istraživanja kao i metod vršenja istraživanja koji su međusobno povezani i samostalno ne čine nauku. „*Nauka se definiše kao misaono sređivanje objektivne stvarnosti koja ide dalje od podataka o toj stvarnosti.*“¹ Dolazimo do toga sa se nauka ispoljava uz pomoć misli, a posredstvom pojmova. „*Naučni rad je specifičan način razmišljanja i promišljanja čiji je osnovni cilj na kom počiva – istina.*“² Iz ovog proizilazi da je naučni rad, odnosno naučno mišljenje samo jedan, specifičan način razmišljanja i promišljanja, a cilj mu je da bude *istinito – istinoidno*.³

Predmet ovog rada, kako i sam naziv kaže, jeste bankarski sistem Republike Srbije sa osvrtom na njen stepen konkurentnosti, ali i uporedni prikaz, u nekim segmentima, sa zemaljama u regionu. Bankarski sistem je obuhvaćen u celini, koliko je to moguće, pri čemu se polazi od osnovnih bankarskih postulata kao što su začeci nauke o bankarstvu, sam razvoj poslova, preko načina merenja i procene uspešnosti poslovanja banke. Rad pruža mogućnost za širi uvid u dešavanja na domaćem bankarskom tržištu, ali isto tako nije zapostavljeno ni regionalno finansijsko tržište. Prikazani su i obrazloženi najznačajniji makroekonomski pokazatelji Republike Srbije i zemalja u okruženju. Kao što je i napomenuto, pored Srbije obuhvaćeno je još pet zemalja bivše Jugoslavije: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Crna Gora i Slovenija. Njihova evolucija u prethodnoj deceniji ima zajedničku dominantnu osobinu: ubrzani rast ponude kredita, koji je trenutno smanjen, a jedan od razloga je prezaduženost stanovništva i samim tim nemogućnost povraćaja sredstava, kao i opšte obnove bankarske delatnosti, koji su bili duboko havarisani krizama tokom 90-ih godina. Na samom kraju rada, dat je prikaz globalnih komponenti indeksa konkurentnosti Republike Srbije, koje su pokazale da Srbija loše stoji po pitanju konkurentske prednosti.

1.2. Značaj i aktuelnost istraživanja

Celokupni bankarski sektor se značajno menjao tokom poslednjih godina kako bi se prilagodio i bio podrška novim procesima, dajući značajan doprinos celokupnoj ekonomiji.

Prema već navedenim činjenicama, može se i pretpostaviti značaj i aktuelnost ovog istraživanja. Kako je i pomenuto, ukoliko se osvrnemo na poslednjih deset godina razvoja bankarskog sistema u regionu, a i šire i obratimo pažnju na blisku prošlost, poslednjih 4 - 5 godina, videćemo da je karakteriše nestabilnost u svetskoj, a samim tim i domaćoj ekonomiji. Ovoj temi, najviše doprinosi već postojeća mnogobrojna literature, stručni časopisi, studije i publikacije. Takođe, sve više i mediji, kao i Internet kroz zanimljive i aktuelne članke, doprinose aktuelnosti istraživanja.

¹ Miljević M., „*Metodologija naučnog rada*“, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007. god., str., 10

² Isto. str., 11

³ Isto. str., 10

1.3. Ciljevi istraživanja

Naučni cilj se sastoji od detaljnog opisa osnova celokupnog bankarskog poslovanja, s jedne strane, dok sa druge strane daje mogućnost za širi uvid u dešavanja u prethodnom periodu, kao i u trenutno stanje bankarskog sistema Republike Srbije, ali i u dešavanja u regionu. Sve ovo predstavlja logičnu celinu koja je sastavljena od više delova koji su međusobno povezani, ali i zavisni jedni od drugih.

Društveni cilj predstavlja dublje i podobnije istraživanje, kao i karakteristike i osobenosti, najpre analize bankarskog sistema Republike Srbije na kome je i težište celokupnog rada, a potom i osvrt na stepen konkurentnosti Srbije i zemalja regiona.

1.4. Hipoteze istraživanja

„Hipoteze su samo misaono objašnjenje objektivne stvarnosti koje još nije provereno činjenicama te iste stvarnosti.“⁴

Generalna hipoteza ovog rada je: “ Likvidacija najvećih domaćih banaka i ulazak stranih banaka, preuzimanje domaćih banaka i brz rast svih pokazatelja, kao i usporavanje i na kraju najava krize najjednostavnije opisuju stanje bankarstva Republike Srbije u protekloj deceniji.”

Generalna hipoteza se dalje razlaže na sledeće posebne hipoteze:

- U bankarskom sistemu Srbije sve veći rizici ogledaju se u gubicima banaka, u sve većem stepenu nenaplativih kredita, u zabrinjavajućem pogoršanom stanju u privredi i javnim i poslovnim finansijama, smanjenom deviznom prilivu zemlje i visokom fiskalnom deficitu.
- Razmatrajući ekonomsku situaciju u regionu, možemo konstatovati da su sve zemlje regiona male, visoko otvorene ekonomije i u velikoj meri zavisne od dešavanja na globalnom nivou, te da dele iste probleme i istu ekonomsku sudbinu.
- Konkurentnost je danas postala dominantna ekonomska tema čemu je pored tradicionalne želje da se bude bolji od drugih, doprinela i svetska ekonomska kriza kroz koju prolaze sve privrede. Najznačajnija preporuka za unapređenje konkurentnosti Srbije vezana je za poboljšanje faktorskih uslova, što se pre svega odnosi na infrastrukturu i institucije.

⁴ Miljević M., „Metodologija naučnog rada“, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007. god., str., 23

1.5. Metode istraživanja

„Metodologija je nauka o metodama, deo logike koji se bavi proučavanjem saznajnih metoda.“⁵ Metodologija, kao nauka o metodama, kao deo logike koji se bavi proučavanjem saznajnih metoda, ima za cilj, ne samo da opisuje naučnu praksu, nego i da propisuje logička, tehnička, organizacijska i stratezijska (heuristička) pravila ili norme o tome kako treba da se radi u nauci da bi njeni rezultati bili valjani. Metod (lat. – methodus) označava način istraživanja (način, put, postupak koji upotrebljavamo da bismo došli do saznanja, da bismo otkrili ili izložili naučnu istinu) koji se primenjuje u nekoj nauci.⁶

Ovakav naučni metod, odnosno teorijsko – metodološki pristup sadrži osnovne *teorijsko – metodološke pravce i opštenaučne metode*. Iz rezultata teorijsko – empirijskih istraživanja ne postoji metodološki pristup koji bi bio opšteprihvaćen, što je posledica različitog shvatanja suštine društvenih pojava, procesa i odnosa, kao i njihove epistemološke (saznajne) prirode.

U osnovne metode spadaju:⁷

- Analiza,
- Sinteza,
- Apstrahovanje,
- Konkretizacija,
- Specijalizacija,
- Generalizacija,
- Dedukcija i
- Indukcija.

Analiza je rastavljanje predmeta istraživanja na njegove sastavne delove, odnosno na činioce strukture, funkcija, veza i odnosa na uredenom prostoru u određenom vremenu. Opšti predmet analize je uvek složena celina. Ta celina ne može imati manje od dva dela koja su međusobno povezana i nalaze se u međusobnim odnosima. Stoga, celinu ovog rada predstavlja bankarski sistem Republike Srbije, dok njene delove sačinjavaju pokazatelji poslovanja banaka, efikasnost rada istih, makroekonomski pokazatelji zemalja, kao i globalni indeks konkurentnosti Srbije i zemalja u regionu.

Sinteza je spajanje više činilaca u jednu celinu. Odnosno, sinteza je shvatanje – saznanje složenih celina preko njihovih pojedinačnih i posebnih delova, njihovim spajanjem, tj. njihovim stavljanjem u razne moguće odnose i veze. U ovom radu, slika stanja bankarskog sistema Srbije, nekad i sad, dobija se kroz obrazložene njegove sastavne delove koji su međusobno povezani i zavisni jedni od drugih.

Apstrakcija je jedna od osnovnih metoda naučnog saznanja u sistemu tih metoda. Njen opšti predmet je jasno određen - „Opšte u posebnom dovoljne određenosti da se može izdvojiti i istražiti kao izdvojena celina i posebno u opštem, opet kao moguća izdvojena celina.“

⁵ Miljević M., „Metodologija naučnog rada“, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007. god., str., 12

⁶ Isto, str. 13

⁷ Isto, str. 71

Predmet apstrakcije (istraživanja metodom apstrakcije - apstrahovanjem) su pojmovi, stavovi, sudovi, zaključci i drugi celovitiji i širi sistemi iskaza mišljenja u kojima se po pravilu primenjuje misaona apstrakcija (misaono apstrahovanje). Ova metoda je primenjivana i pre početka rada, kao i tokom njega.

Konkretizacija podrazumeva odnos opšteg, posebnog i pojedinačnog polazeći od opšteg. Konkretizacija se sastoji u konstatovanju apstraktnog pojma, zatim dodavanjima jedne ili više oznaka, približavanje tog apstraktnog pojma konkretnom, odnosno pojmu koji je bliži ili najbliži pojmu koji najbolje može označiti konkretan raritet. Konkretizacija je u radu zastupljena u delovima kao što je zaključak ili u određenim delovima rada kako bi ih pojasnila i na taj način bolje približila čitaocima.

Specijalizacija predstavlja postupak analize, odnosno saznavanja posebnog i pojedinačnog u opštem pri čemu je opšte shvaćeno kao celina sastavljena od delova koji su međusobno povezani izvesnim zajedničkim svojstvima, ali su među njima zadržane evidentne razlike na osnovu kojih se može identifikovati njihova posebnost u određenom poretku. Iz ovoga možemo zaključiti da u osnovi specijalizacije nalazi metoda apstrakcije.

Generalizacija je sintetička osnovna naučna metoda, sintetička osnovna metoda kojom se saznaje opšte na osnovu pojedinačnog.

Dedukcija predstavlja oblik zaključivanja. Predstavlja analitički i specijalizatorski metodski postupak, kojim se iz i na osnovu opšteg zakonskog saznanja stiču posebna saznanja i to sa neuporedivo većim stepenom izvesnosti i pouzdanosti.

Indukcija je osnovna metoda koja jedina omogućava neposredno saznanje o empirijskom, realno – konkretnom i raznovrsnom, konstituisanom u pojedinačne celine. Isto tako, ona omogućava obrazovanje pojmova, stavova, sudova o njima.

Prema metodološkim sugestijama u osnovne metodološke pravce ubrajaju se :⁸

- Pozitivizam (strukturalizam, funkcionalizam i biheviorizam)
- Istorizam i
- Dijalektika.

Prema metodološkoj i široj naučnoj lektiri pod *opštenaučnim metodama* se smatraju one metode koje se, kao celine, koriste ili se mogu koristiti za sticanje naučnog saznanja u svim naučnim disciplinama. To su:⁹

- Hipotetičko – deduktivna metoda,
- Statistička metoda,
- Metoda modelovanja,
- Aksiomatska metoda,
- Analitičko – deduktivna metoda i
- Komparativna metoda.

⁸ Miljević M., „Metodologija naučnog rada“, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007. god., str., 146

⁹ Isto, str., 147

Iz ovoga dalje proizilazi da se ne mogu sve ove opštenaučne metode podjednako upotrebiti, kao i da se ne upotrebljavaju u svim istraživanjima, da se neke mogu primeniti sasvim samostalno, a da se druge međusobno povezuju i podrazumevaju istovremenost potrebe, da se neke u nekim nakama mogu koristiti samo izuzetno i uz velike teškoće itd.¹⁰ Od navedenih metoda u ovom radu je najviše zastupljena *hipotetičko – deduktivna metoda*, koja po svojoj prirodi, nema svoje posebne metode i instrumente, već je zasnovana na već postojećem pojediničnom ili grupnom, društvenom, organizacionom i naučnom iskustvu. Zatim, primena *statističke metode* u drugom, četvrtom i šestom poglavlju rada, a koja je doprinela da se napravi presek relevantnih podataka koji su bitni za istraživački deo. U zaključnim razmatranjima, kao i u delu koji se odnosi na analizu makroekonomskih podataka, ali i analizu konkurentnosti zemalja regiona, služila sam se *komparativnom metodom*.

Metode i tehnike prikupljanja podataka su treći deo naučnog metoda. Radi se o metodama kojima se koristimo u prikupljanju podataka. Tehnike istraživanja predstavljaju sistematsko i svrsishodno jedinstvo postupaka i instrumenta. Ovaj deo podrazumeva: ocenu, sređivanje, obradu podataka i zaključivanje na osnovu njih.¹¹ Možemo ih podeliti na dva osnovna načina prikupljanja podataka: neposrednim čulnim opažanjem (čulo vida, sluha, itd) gde spadaju posmatranje i eksperiment, ali i posredstvom drugih, gde spadaju studije slučaja, analiza sadržaja dokumenta ili posmatranje dokumenata, kao i biografska metoda. Od svih navedenih tehnika prikupljanja podataka korišćen je metod posmatranja, različite studije slučajeva, tehnika posmatranja dokumenata, kao i metod analize sadržaja dokumenata. Tehnika posmatranja se deli na:¹²

- Sintetičko (kompleksno) posmatranje,
- Neposredno posmatranje,
- Masovno posmatranje,
- Posmatranje pojedinačnih slučajeva.

Izdvojila bih *neposredno posmatranje* kao tehniku *posmatranja* koju sam primenila tokom pisanja rada. *Studije slučaja* kojima sam se služila u radu, ticale su se najviše poglavlja koji se odnosi na komparativnu analizu makroekonomskih pokazatelja, kao i indeksa konkurentnosti posmatranih zemalja regiona, gde su obuhvaćeni i obrađeni svi relevantni podaci vezani za istraživanu materiju u celini (mikro i makro aspekt). Tehnika posmatranja dokumenata, kao i metod analize sadržaja dokumenata su različiti dokumenti, izveštaji (npr. centralne banke zemalja u okruženju, Svetska banka), publikacije (npr. Udruženje banka Srbije, Business Info Group), analize određenih kompanija (npr. Deloitte).

¹⁰ Miljević M., „*Metodologija naučnog rada*“, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007. god., str., 147

¹¹ Isto, str., 190

¹² Isto, str., 147

1.6. Struktura rada

Rad je struktuiran u šest delova, tj šest poglavlja, od kojih svaki deo ima određeni broj delova koji predstavljaju logičan prelaz sa celine na celinu i prikazuju istraživanu materiju.

Prvo poglavlje predstavlja uvod koji obuhvata predmet i polazna istraživanja, njihovu važnost i aktuelnost, zatim hipoteze, strukturu rada, kao i cilj istraživanja.

Drugo poglavlje ima cilj da predstavi sliku bankarskog sistema Srbije u periodu od 2009-2011. godine. Bankarski sistem Srbije, u pomenutom posmatranom periodu, predstavljen je kroz tabelarne prikaze, dijagrame, koji su praćeni komentarima.

Treće poglavlje predstavlja uvid u trenutno, opšte stanje bankarskog sektora u zemljama bivše Jugoslavije. Dat je kratak opis svakog sistema posebno, najvažnije karakteristike, kao i moguća očekivanja.

Četvrto poglavlje odnosi se na makroekonomske pokazatelje Srbije, ali i ostalih zemlji u regionu. Neki od pokazatelja važnih za celokpnu sliku stanja jedne države koji su pomenuti jesu: BDP, realni očekivani rast BDP, javni dug, budžetski deficit, inflacija, stopa nezaposlenosti idr.

Peto poglavlje ima za cilj da upozna sa pojmom konkurencije, vrstama konkurencije u savremenoj privredi, kao i definisanje istih.

Šesto poglavlje predstavlja najpre, komparativni prikaz konkurentnosti Srbije i ostalih zemalja u okruženju, a zatim i podobniju analizu konkurentnosti Srbije, kao i mogućnosti njenog unapređenja.

Cilj rada

Cilj ovog master rada je da predstavi bankarski sistem Republike Srbije u posmatranom periodu - od 2009-2011. godine, ali i da uputi na dešavanja u bankarskom sistemu Republike Srbije u protekloj deceniji, zatim, ukaže na konkurentske prednosti i nedostatke Republike Srbije i mogućnosti za unapređenje.

Na kraju rada data su zaključna razmišljanja.

II Bankarski sektor u periodu od 2009-2011.

Do 2011. godine, dakle za 10 godina, broj banaka je više nego prepolovljen, tako da su sadašnje 33 banke rezultat oduzimanja dozvola za rad, mera sanacije i administracije od strane NBS, pripajanja drugim bankama i davanja novih licenci za rad bankama. Izvršena je vlasnička transformacija bankarskog sektora prvenstveno putem procesa preuzimanja privatnih ili privatizovanja državnih banaka, uz striktne kriterijume za ocenu boniteta investitora (većinom prvoklasnih banaka – članica bankarskih grupa iz EU), ali i uz onemogućavanje uspostavljanja monopolske pozicije. Sa gotovo 30.000 zaposlenih i široko razvijenom organizacionom mrežom, proširen je spektar bankarskih proizvoda i usluga, uspostavljen savremeniji i tehnički opremljeniji način poslovanja, uz znatno povećanje same efikasnosti. Obim bankarskog poslovanja povećan je za više od pet puta, mereno u evrima. Ukupni krediti povećani su za oko sedam puta, ukupni depoziti za više od devet puta, a nova štednja građana za dvadesetjedan put.

S druge strane privredna aktivnost, izvoz i uvoz u prvom kvartalu 2009. su drastično opali. Prerađivačka industrija zabeležila je pad od oko 20%, izvoz za oko 24%, a uvoz za oko 26%, zbog drastičnog smanjene tražnje za nekim ključnim proizvodima srpskog izvoza (proizvodi od čelika i osnovnih metala). Kreditna aktivnost banaka bila je naglo usporena zbog velike zaduženosti i nelikvidnost ključnih privrednih aktera na srpskom tržištu. Vlada je odmah po zaključenju „stand by“ aranžmana 2009. godine pripremila prvi set mera usmeren na oživljavanje kreditne aktivnosti banaka. Donela je Uredbu o uslovima za korišćenje subvencionisanih kredita za održavanje likvidnosti i finansiranje trajnih obrtnih sredstava u 2009. godini i Uredbu o uslovima i kriterijumima za realizaciju kredita za subvencionisanje kamatne stope za potrošačke kredite. Vlada je emitovala i zapise trezora i uputila poziv poslovnim bankama da daju ponude sa uslovima kreditiranja tekuće likvidnosti budžeta, kako bi premostile probleme zbog kašnjenja u povlačenju međunarodnih kredita i povlačenja po osnovu novog aranžmana sa MMF. Održan je sastanak tzv. Bečke inicijative koji je rezultirao sporazumom da bankarske grupacije iz regiona neće smanjivati svoju izloženost u Srbiji, a Narodna banka je potpuno ukinula obaveznu rezervu na nova zaduženja banaka u inostranstvu do kraja 2010. godine i donela set odluka uključujući i smanjenje referentne stope sa 17,5%, koliko je iznosila, na 14%, da bi u prvoj polovini 2012. godine ona iznosila 9,5%, dok se u drugoj polovini 2012. godine povećala na 10,5%.

Bankarski sektor Srbije amortizovao je tokom 2009. godine, prve udare svetske finansijske krize zbog jačanja kapitalne osnove u ranijem periodu, ali pre svega zbog stimulativnih mera države i Narodne banke u prvom polugodištu 2009. godine. Bankarskom krizom se označava stanje široko rasprostranjene nesolventnosti banaka koja poprima karakteristike epidemije i preči opštim slomom bankarskog i finansijskog sistema. Indikatori krize su nesolventnost više od 50% banaka u jednoj ekonomiji.¹³ Bez obzira na razvijenost bankarskog sistema, u bilo kojoj zemlji dolazi do povremenih finansijskih kriza pojedinih banaka ili grupe banaka, a u zemljama u razvoju i do krize bankarskog sistema u celini.¹⁴

Istovremeno, ponovo je stimulisan priliv vrućeg novca koji je preko državnih papira omogućio sigurne profite, i to u periodu kada dinar ponovo gubi na vrednosti, kao što je to bilo u periodu visokih referentnih stopa Narodne banke.

¹³ Božić, R., „Bankarske krize i restrukturiranje banaka”, Ekonomski fakultet, Srpsko Sarajvo, 1999. godina, str. 63

¹⁴ Malović, M. „Međunarodne finansijske krize”, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2006. godina, str. 112

2.1. Aktiva bankarskog sektora

Bilansna suma bankarskog sektora u 2009. godini povećana je za 21,6% u odnosu na podatke iz 2008. godine, ali razlog porasta je bio posledica promene kursa dinara pa se smatra da je rast sektora donekle precenjen. Iz tabele vidimo da je bilansna suma u 2010., kao i u 2011. godine nastavila trend rasta.

Trend stalnog porasta broja zaposlenih lica u bankarskom sektoru započeo 2003., prvi je put zaustavljen i smanjen u 2009. godini, da bi se taj trend nastavio u 2010. i 2011. godini.

Zbog smanjene poslovne aktivnosti sa privredom i stanovništvom racionalizovana je bankarska mreža, pa je broj poslovnih jedinica u periodu od 2008-2011. smanjen za 350 jedinica.

Tabela br. 1. Bankarski sektor 2009-2011.

	2009	2010	2011
Aktiva banaka, mil. dinara	2160	2533	2650
Broj zaposlenih	31182	29887	29228
Broj banaka	34	33	33
Broj poslovnih jedinica	2635	2487	2383

Izvor podataka: Narodna banka Srbije, kvartalni izveštaji

U 2009. godini ukupan broj banaka koje posluju u Republici Srbiji bio je 34, dok je u 2010. godini smanjen na 33 banke, po osnovu pripajanja Privredne banke Pančevo banci Poštanskoj štedionici Beograd. Ukupan broj banaka koje su u Republici Srbiji poslovale u 2011. godine nije promenjen u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 33. U odnosu na prethodnu godinu nije promenjena ni njihova vlasnička struktura sa aspekta većinskih akcionara. Važno je istaći da prve dve banke, po visini bilansne sume, čine četvrtinu ukupne bilanske sume bankarskog sektora.

2.2. Struktura finansiskog sistema

Tabela br.2. Struktura finansijskog sistema za period 2009-2011

		2009.			2010.			2011.	
	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće (u %)	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće (u %)	Broj	Bilansna suma (u mlrd RSD)	Učešće (u %)
Bankarski sektor	34	2160,4	90,8	33	2533,5	91,8	33	2649,9	92,4
Davaoci finansijskog lizinga	17	111,3	4,7	17	98,8	3,6	17	80,2	2,8
Društva za osiguranje	26	99,2	4,2	26	117,1	4,2	28	125,7	4,4
Dobrovoljni penzijski fondovi	10	7,2	0,3	8	9,8	0,4	9	12,5	0,4
Ukupno	87	2378,1	100	84	2759,2	100	87	2868,3	100

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Ukoliko pogledamo podatke finansijskog sistema Srbije, zaključujemo da bankarski sektor i dalje ima dominantnu ulogu, sa učešćem od 90,8% u ukupnoj bilansnoj sumi 2009. godine, i predstavlja ključni faktor stabilnosti finansijskog sistema. Bankarski sektor, u 2010. godini zadržava dominantan položaj u finansijskom sistemu Srbije, sa učešćem od 91,8%, kao i 2011. godine sa učešćem od 92,4% u ukupnoj bilansnoj sumi finansijskog sektora pod nadzorom Narodne banke Srbije, i predstavlja ključni faktor njegove stabilnosti.

Od 33 banke, 21 je u vlasništvu stranih lica, 12 banaka u vlasništvu domaćih (8 u vlasništvu države kao većinskog ili najvećeg pojedinačnog akcionara i 4 banke u vlasništvu privatnih lica).

Aktiva banaka u vlasništvu stranih lica čini 74% ukupne aktive bankarskog sektora, 75% kapitala i 70% zaposlenih u 2011. godini. Po udelu u ukupnoj aktivni sektora prednjače banke iz Italije (22%), Austrije (19%) i Grčke (15%). Banke u vlasništvu stranih lica potiču od bankarskih grupacija iz 11 država. Banke u vlasništvu države i domaćih privatnih lica na kraju 2011. godine učestvuju sa 26% u ukupnoj aktivni, sa 25% u ukupnom kapitalu i sa 30% u broju zaposlenih. Pozicije iz bilansa banaka osnovanih većinskim stranim kapitalom već godinama dominiraju u svim osnovnim bilansnim veličinama na nivou sektora (aktiva, dobit, kapital).

Tabela br. 3. Odabrani pokazatelji bankarskog sektora prema poreklu kapitala (u %) 31.12.2011.

	Broj banaka	Aktiva	Kapital	Zaposleni
Banke u vlasništvu domaćih lica	12	26	25	30
Državne	8	18	14	25
Privatne	4	8	11	5
Banke u vlasništvu stranih lica	21	74	75	70
Italija	2	22	22	14
Austrija	4	19	22	14
Grčka	4	15	16	18
Francuska	3	10	8	9
Ostale	8	8	7	14
UKUPNO	33	100	100	100

Izvor podataka: Narodna banka Srbije, Izveštaj za IV kvartal 2011.

2.3. Najveće banke u Srbiji

Banka Inteza je već godinama na prvom mestu prema ukupnoj bilansnoj aktivni koja je u 2011. iznosila 392,3 milijarde dinara, a Komercijalna banka na drugom sa aktivom od 275,5 milijardi. Samo te dve banke u 2011. godini imale su više od 10% bilansne aktive u 2011. (Inteza banka više od 14% u sve tri godine, a Komercijalna banka samo u 2011 – 10,4%).

U periodu krize na rang-listi prvih pet banaka nema više Eurobanke EFG i Hypo Alpe-Adria banke, a njihova mesta zauzele su Societe Generale banka koja je skočila sa 8. mesta u 2009. na 5. u 2011, i Unicredit banka koja je u 2009. bila na šestom, a u 2011. godini na trećem mestu. Od većih banaka najveće zaostajanje i pad prema većini pokazatelja beleži Hypo banka.

Tabela br. 4. Banke po najvećoj ukupnoj neto bilanskoj aktivni (u mil RSD)
30.06.2012.

1.	Banca Intesa a.d.	407,545,817
2.	Komercijalna banka a.d.	302,669,677
3.	Unicredit Bank Srbija a.d.	202,562,809
4.	Raiffeisen banka a.d.	192,387,972
5.	Société Générale banka Srbija a.d.	190,899,395

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Prema podacima NBS, od pet prvih banaka jedino su banke Inteza i Poštanska štedionica u periodu krize povećale broj zaposlenih za više od 200.

To je naročito slučaj sa Poštanskom štedionicom, u kojoj je broj zaposlenih u 2011. porastao za više od 200, iako je njena produktivnost po zaposlenom oko pet puta manja od Banke Inteza.

Slično je i sa Srpskom bankom, dok je Komercijalna banka, zbog zamašnog prisustva stranog akcionarskog kapitala, imala znatno veću produktivnost od ostalih banaka sa značajnim udelom državnog kapitala.

Banka Inteza je tokom perioda 2007-2011. konstantno držala vodeću poziciju u okviru bankarskog sektora Republike Srbije posmatrano po iznosu bilansne aktive, sa tržišnim učešćem koje je tokom posmatranog perioda raslo od 12,5% do 14,8%. Tokom ovog perioda bilansna aktiva beleži rast od 52,5% ili u proseku 13,1% godišnje, ili u apsolutnim iznosima sa 2.458 miliona evra na 3.749 miliona evra. Istovremeno, banka beleži i rast neto dobitka od 40 miliona evra u 2007. godini na 92 miliona evra u 2011. godini ili 130%. U skladu sa trendom rasta neto dobiti, dolazi i do rasta povraćaja sredstava na ukupnu imovinu ali i akcionarski kapital. Komercijalna banka je pozicionirana na drugom mestu srpskog bankarskog sektora i predstavlja jedinu banku pored Banka Intese sa tržišnim učešćem većim od 10%. Tokom posmatranog perioda (2008-2011), bilansna aktiva beleži rast od 41,7% ili u proseku 10,43% godišnje.

2.4. Pokazatelji koncentracije i konkurencije

Bankarski sektor Srbije i dalje ima relativno mali stepen koncentracije aktive, depozita i odobrenih kredita, iako se nastavlja tendencija koncentracije na prvih pet banaka. Prvih pet banaka po ukupnim prihodima i depozitima stanovništva, nema udeo veći od 50%, a prvih 10 banaka prema svim osnovnim pokazateljima ima udeo veći od 70%.

Tabela br. 5. Pokazatelji koncentracije i konkurencije u %
31.12.2011.

	Prvih pet	Prvih deset
Aktiva	47	71
Kreditni (ukupni)	50	72
Stanovništvu	46	75
Depoziti (ukupni)	48	72
Stanovništvu	53	77
Prihodi (ukupni)	52	72

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Kada govorimo o stepenu konkurentnosti na domaćem bankarskom tržištu, prisutan je izuzetno visok nivo konkurencije. Prema podacima za treći kvartal 2009. godine, prvih pet banaka (u pogledu bilansne sume) poseduje 46% tržišnog učešća. HHI, kao pokazatelj koncentracije u bankarskom sektoru, je ispod 1000 što označava da je bankarstvo nekoncentrisana grana.¹⁵

Tabela
br.6. Stepen koncentracije HHI

	Bilansna suma	Kreditna aktivnost	Depozitni potencijal
2009.	636	650	731
2010.	629	649	720
2011.	664	722	714

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

HHI¹⁶ je i dalje ispod 1000, što ukazuje da na tržištu nije prisutna koncentracija. U 2010. godini stepen koncentracije se blago smanjio u odnosu na stepen u 2009, a u 2011. godini stepen koncentracije se blago povećao u odnosu na 2010., jedino kod depozita je zabeležen blagi pad.

¹⁵ Savić N., Pitić G., "Kuda ide konkurentnost Srbije?", Fefa, Beograd 2010. god, str.55

¹⁶ Hirschman Herfindahl Index (HHI) se izračunava kao suma kvadratnih učešća pojedinačnih banaka u ukupnoj kategoriji koja se posmatra (aktiva, krediti, depoziti, itd.). Vrednost pokazatelja do 1000 ukazuje na odsustvo koncentracije u sektoru, vrednost između 1000 i 1800 ukazuje na umerenu koncentraciju, a vrednost iznad 1800 na izraženu koncentraciju.

2.5. Struktura kapitala

Visoke stope rasta ukupnog kapitala banaka, kao rezultat mera NBS ali i kao rezultat kapitalizacije iz tekućeg poslovanja, bankarski sektor beležio je do kraja 2008. Ako se ima u vidu da je proces kapitalizacije iz redovnog poslovanja praktično zaustavljen zbog visokog kreditnog rizika i već izraženih kašnjenja u naplati potraživanja, profitabilnost kao primarni izvor kapitalizacije biće sve manja, posebno ako se ima u vidu imobilizacija potencijala banaka po raznim osnovama.

Tabela br. 7. Struktura kapitala banaka (u mln RSD)

Stanje na 31.12.

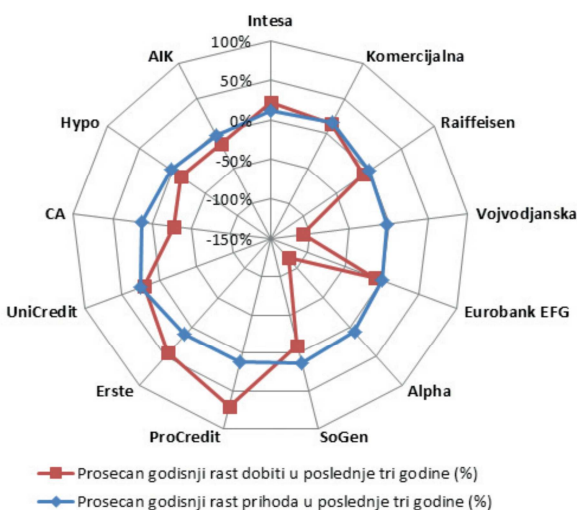
Kapital	2009.	2010.	2011.
Akcijski i ostali kapital	340.740	369.409	409.972
Rezerve	104.467	130.279	150.203
Dobitak	29.359	30.981	37.835
Gubitak	27.079	32.702	52.130
Ukupno	447.487	497.967	545.880

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Tabela br. 7. prikazuje kapital bankarskog sektora na dan 31.12.2010. koji je dostigao 497.967 mln dinara i predstavljao je 19,7% pasive. U odnosu na 31.12.2009. primećuje se rast kapitala od 50.480 mln dinara ili 11,3%. Na kraju 2011. godine kapital bankarskog sektora dostigao je 545.880 mln dinara i predstavljao je 20,6% pasive. U odnosu na 2010. godinu zabeležen je rast kapitala od 9,6%.

U tabelarnom prikazu možemo primetiti porast kapitala koji je rezultat pre svega dokapitalizacije i zadržavanja gotovo celokupnog ostvarenog dobitka u kapitalu, raspodelom u reserve banke radi obezbeđenja od eventualnih budućih gubitaka.

Dijagram br. 1. Prosečan godišnji rast prihoda i dobiti u poslednje tri godine (%)

Izvor podataka: Business Info Group, godišnja edicija, jul 2012.

Na *dijagramu br.1.* vidimo najveći prosečni godišnji rast prihoda u poslednje tri godine koje su ostvarile UniCredit banka sa stopom rasta od 24% i Komercijalna banka sa 17%. Dvocifreni rast prihoda u rangu od 11 do 13% ostvarile su Intesa, So-Gen ProCredit Erste i CA. Osim Alpha banke koja je ostvarila rast prihoda od 9%, ostale banke se nalaze u zoni stagnacije prihoda, a samo su Vojvodanska i AIK banka zabeležile neznatan pad od -3%.

I dok su banke generalno uspele da povećaju prihode i aktivu, kada se pogleda rast dobiti situacija je potpuno drugačija. Samo pet banaka je uspelo da na nivou od tri godine ostvari rast dobiti, kada se dobit iskaže u evrima, a ne dinarima. To su Intesa, Komercijalna, ProCredit, Erste i UniCredit. Apsolutno najveći prosečni rast dobiti ostvarila je ProCredit banka i to 70%, u posmatranom periodu i koja je dobit s kraja 2008. godine od 5,1 miliona evra uspela da poveća na 15,9 miliona evra u 2011. godini. Sledi je Erste banka koja je dobit povećala sa 3,1 miliona evra u 2008. na 7,4 miliona evra u 2011. U apsolutnom iznosu najveću dobit pre oporezivanja od 102 miliona evra ostvarila je Banca Intesa, koja je u poslednje tri godine ostvarila trend rasta dobiti od 22%, dok su joj prihodi rasli stopom od 12%, a aktiva 11% godišnje, u odnosu na 2008. godinu.

2.6. Bilans stanja i bilans uspeha

Tabela br. 8. Stope rasta odabranih kategorija bilansa uspeha i bilansa stanja u %

	2009.	2010.	2011.
Bilans uspeha			
Neto prihod od kamata	5,6	7,8	9,5
Neto prihod od naknada i provizija	3,1	4,4	7,1
Neto prihod od kamata, naknada i provizija	5	7	8,9
Bilans stanja			
Ukupna bilansna aktiva	21,6	17,3	4,6
Ukupna kamatonosna aktiva	17	22,7	3
Ukupni krediti sektora	18,1	19	8,9
Ukupna kamatonosna pasiva	27,6	19,7	3,4
Ukupni depoziti	27	15,6	1,4
Ukupan bilansni kapital	6,5	11,3	9,6

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

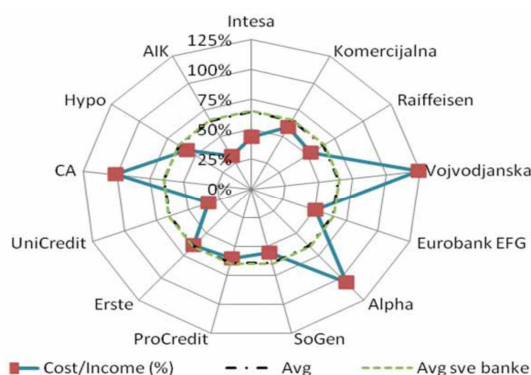
O lošim izgledima svedoče i podaci o usporavanju kreditne aktivnosti banaka, kao i sve manji rast neto dobiti od kamata i o sve većim rashodima operativnog poslovanja (tri puta su veći od neto dobiti od naknada i provizija). Osnovne stavke u bilansu uspeha pokazuju da bankarstvo u periodu 2009–2011, imajući u vidu visoke stope inflacije, stagnira u odnosu na prethodni trogodišnji period. Istovremeno, sve osnovne kategorije u bilansu stanja pokazuju višestruki realni pad stope rasta u 2011. godini.

Daleko najveći realni pad beleže ukupni depoziti kao rezultat finansijske krize, gubitaka i gašenja privrednih subjekata. Takođe, uočavamo da je relativni udeo prihoda od naknada i provizija u periodu 2009-2011. povećan čak za četiri procentna poena – sa 3,1% na 7,1%.

Efikasnost rada banke merena odnosom troškova i prihoda „Cost/Income ratio“ prikazana je na sledećem *dijagramu br.2.*

Što je manji ovaj odnos to banka posluje efikasnije. Najmanji ratio imaju AIK banka 31% i UniCredit 34%, a najveći - banke koje su poslovale sa gubitkom i to od 101 % do 124% (Vojvođanska, Alpha, CA). Sve banke, osim banaka koje su ostvarile gubitak, posluju efikasnije od proseka bankarskog sektora.

Dijagram br.2. COST TO INCOME (%)

Izvor podataka: Business Info Group, godišnja edicija, jul 2012.

2.7. Zaduženost banaka

Banke su sve više suočene sa krizom plasmana zbog veoma nepovoljnog stanja u privredi i sve većih problema sa naplatom dugova. One se okreću sigurnijim izvorima prihoda kao što su REPO transakcije i zapisi trezora. Neke od banaka odlučile su da izvore za likvidnost obezbede emisijom obveznica.

Tabela br. 9. Zaduženje banaka u inostranstvu 2009-2011. u mil RSD

	Ukupne obaveze prema inostranstvu	Kredit od inostranstva
2009	499.546	427.098
2010	609.715	560.226
2011	547.687	492.622
2012 (31.mart)	582.597	519.624

Izvor podataka: Statistički bilten Narodne banke Srbije, mart 2012

Kao što pokazuju podaci NBS, ukupne obaveze banaka prema inostranstvu kao i krediti od inostranstva, posle pada u 2011. ponovo rastu u 2012, pre svega zbog rasta kursa.

2.8. Finansijski rezultat banaka

Tabela br. 10. Finansijski rezultat banaka

	2009		2010		2011	
	Iznos (u mln RSD)	Broj banaka	Iznos (u mln RSD)	Broj banaka	Iznos (u mln RSD)	Broj banaka
Dobitak	33.129	20	34.482	22	40.673	21
Gubitak	13.104	14	9.084	11	39.421	12
Finansijski rezultat (1-2)	20.025	34	25.398	33	1.252	33

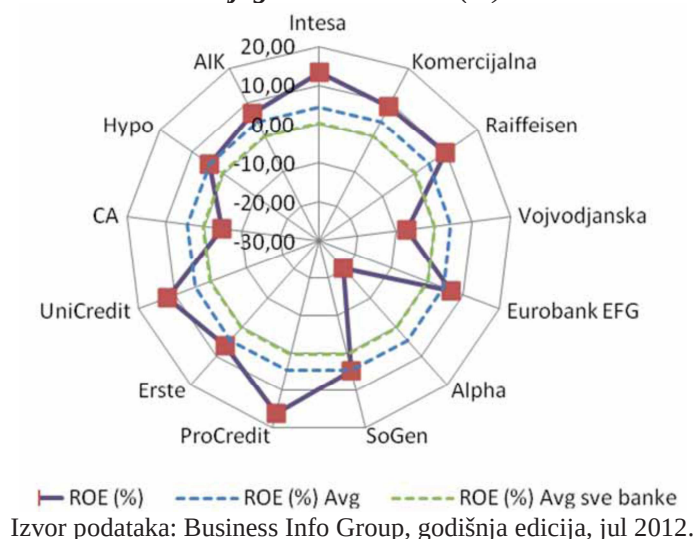
Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Tendencija usporavanja nominalnog i realnog rasta osnovnih pokazatelja poslovanja bankarskog sektora započeta u 2009, nastavljena je i u 2011. godini. Već su vidljivi i mnogi „skriveni“ rizici iz domaćeg i spoljnog okruženja. Pre svega, drastičan pad finansijskog rezultata iz redovnog poslovanja u 2011. (*Tabela br.10.*) i profitabilnosti kao primarnog izvora kapitalizacije, ukazuju na velike probleme u poslovanju u narednom periodu.

Banke su tokom 2010. godine iskazale pozitivan finansijski rezultat od 25.398 mln dinara posmatrano u neto iznosu. Gubitak iskazan kod 4 banke čini 71% ukupnog gubitka bankarskog sektora, dok kod dve banke koje su poslovale s najvećim dobitkom čini 42% ukupno iskazanog dobitka bankarskog sektora.

U 2011. godini banke su iskazale pozitivan finansijski rezultat od 1.252 mln dinara posmatrano u neto iznosu. Visok gubitak od 39.421 mln dinara posledica je iskazanog gubitka kod jedne banke u iznosu od 29.738 mln dinara, zbog otpisa i ispravke vrednosti potraživanja. Dobitak kod tri banke koje su 2011. godini poslovale s najvećim dobitkom čini 52% ukupno iskazanog dobitka bankarskog sektora. Ključne pozicije koje utiču na finansijski rezultat su kursne razlike (rast kursa u prošloj godini bio je oko 10% i pratio je rast cena).¹⁷

Dijagram br .3. ROE (%)

¹⁷ Zoran Jeremić, “Profit u senci rizika”, *Bankar*, maj/jun 2011, str. 18

Dijagram br. 3. prikazuje da najveći ROE imaju ProCredit banka, Banca Intesa i UniCredit banka. S druge strane, najmanji ROE imaju Alpha banka, Vojvođanska i CA. Alpha je ostvarila najveći gubitak od 20 miliona evra, a posle nje Vojvođanska banka sa 13,3 miliona evra i CA sa 3,6 miliona evra.

Tabela br. 11. Indikatori profitabilnosti banarskog sektora

	2009.	2010.	2011.
ROA	1	1,1	0,1
ROE	4,6	5,4	0,2

Izvor podataka: Narodna banka Srbije

Tabela br. 11. prikazuje veliki pad indikatora profitabilnosti u 2011. u odnosu na 2010. godinu. Na profitabilnost bankarskog sektora znatno je uticala banka kod koje je zabeležen veliki gubitak (29.738 mil dinara). Kada bi se ova banka isključila iz indikatora profitabilnosti, rezultati bi bili znatno bolji.

2.9. Štednja stanovništva

U tabeli br.12. primećujemo da stanovništvo u mnogo većem broju štedi u devizama od dinara. U strukturi štednje stanovništva već dugi niz godina udeo dinara čini samo 2-4,5% a krajem 2011. iznosio je 4,1%. Zanimljivo je, međutim, da ukupna štednja raste u prvom kvartalu 2012.

Tabela br. 12. Štednja stanovništva 2009-2011 mln. din.

	Dinarska štednja	Devizna štednja	Ukupna štednja
2009.	12.400	566.177	578.577
2010.	13.360	732.066	745.428
2011.	19.355	775.637	794.992
2012. (mart)	20.689	834.253	854.942

Izvor podataka: Narodna banka Srbije, statistički bilten, mart 2012.

2.10. Struktura kredita i depozita

Naredna tabela br.13. prikazuje realni pad ukupnih depozita banaka u 2011. godini. Zanimljivo je da je udeo depozita stanovništva u periodu 2009-2011. povećan sa 47,2% u 2009. na 54,9% u 2011. godini. U njihovoj strukturi privreda ima prosečan udeo od oko 25%. Depoziti stranih lica u vreme krize opali su za više od 100%. U valutnoj strukturi ukupnih depozita dinara čini samo oko 25%, a u strukturi deviznih depozita dominira evro sa više od 2/3 udela.

Tabela br. 13. Sektorska struktura depozita banaka

	2009.	2010.	2011.
Ukupni depoziti sektora	100,00	100,00	100,00
Sektor finansija i osiguranja	8,1	6,5	5,2
Privreda	26,6	23,6	27,2
Javna preduzeća	4,1	3,3	3,6
Privredna društva	22,5	20,4	23,6
Preduzetnici	0,9	0,8	0,9
Javni sektor	1,7	0,9	1,2
Stanovništvo	47,2	51,8	54,9
Strana lica	14,3	12,4	6,4
Privatna domaćinstva i registrovani poljoprivrednici	0,1	0,1	0,3
Ostali komitenti	1	3,9	4

Podaci: Narodna banka Srbije, Izveštaj za IV kvartal 2011.

Tabela br.14. Ukupni krediti i sektorska struktura kredita 2009-2011.

Stanje na 31.12.

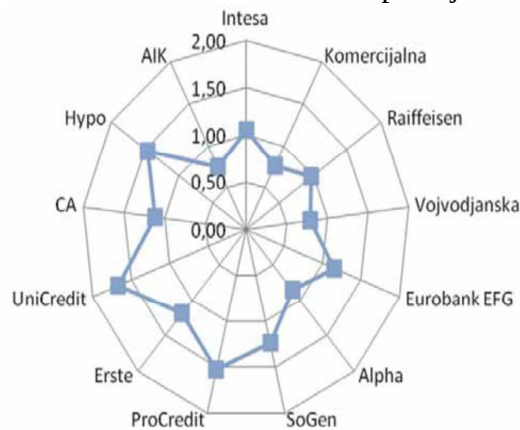
		2009.	2010.	2011.
Ukupni krediti, mlrd din		1 290	1 535	1 672
		Struktura, u % (ukupno=100%)		
Finansijski sektor u zemlji		12,8	4,4	8,9
Privreda		51,7	54,9	51,3
Javna preduzeća		(3,5)	(4,3)	(5,6)
Privredna društva		(48,2)	(50,6)	(45,7)
Stanovništvo		27,7	30,1	29,5
Stambena izgradnja		(14,6)	(16,4)	(16,1)
Javni sektor (država)		1,8	3,7	3,8

Izvor podataka: Narodna banka Srbije, Izveštaj za IV kvartal 2011.

Tabela br. 14. prikazuje ukupne kredite banaka u 2011. nominalno su porasli za 8,9% i iznosili su 1.672 milijardi dinara, odnosno bili su realno na istom nivou kao i na kraju 2010. godine. Promene u strukturi kredita u periodu 2009-2011. jedan su od pouzdanih i zabrinjavajućih indikatora pogoršanja stanja u privredi i javnim i poslovnim finansijama Srbije.

U relativnom i u realnom iznosu smanjeni su krediti sektoru privatnog biznisa, dok su krediti javnim preduzećima i sektoru države znatno povećani.

Dijagram br .4. Odnos datih kredita i primljenih depozita

Izvor podataka: Business Info Group, godišnja edicija, jul 2012.

Većina, čak 9 od 13 banka daje više kredita nego što ima depozita. Manje kredita od primljenih depozita su plasirale dve banke koje su poslovale sa gubitkom - Alpha i Vojvođanska, kao i dve koje su pozitivno poslovale - Komercijalna i AIK banka, koje su plasirale manje kredita nego što su primile depozita za oko 25 %. UniCredit banka je plasirala 67% više kredita nego što ima depozita, a za njom sledi ProCredit banka sa 53%, što se vidi na *dijagramu br.4.*

Tabela br.15. Udeo nenaplativih kredita u ukupnim kreditima (u %)

	2008.	2009.	2010.	2011.
Ukupno	5,79	10,8	11,9	14,24
Pravna lica	6,86	12,14	14,02	17,07
Preduzetnici	3,66	11,21	15,8	17,07
Fizička lica	3,78	6,69	6,71	7,24

Izvor podataka: Udruženje banaka Srbije, Kreditni biro

Iz *tabele br.15.* vidimo da je udeo nenaplativih kredita zabeležio trend rasta u posmatranom periodu (2008-2011.). Struktura problematičnih kredita je promenjena tako što su znatno povećani problematični krediti pravnih lica u stečaju, što je ključni razlog za rast problematičnih kredita od 23%. Značajno povećanje problematičnih kredita smanjilo je mogućnost bankarskog sektora da iz rezervi (formiranih za procenjene gubitke) naknadi te gubitke. Sektori sa najvećim apsolutnim iznosima problematičnih kredita su: prerađivačka industrija (76,5 milijardi) i trgovina (62,8 milijardi), a sektori sa najvećim udelom problematičnih u ukupnim kreditima su poslovanje nekretninama (38,3%), poljoprivreda (29,8%) i građevinarstvo (26,7%).

2.11. Efikasnost rada banaka

Kada govorimo o efikasnosti rada banaka, mnogo govori podatak Centra za zaštitu i edukaciju korisnika finansijskih usluga Narodne banke Srbije u toku 2011. godine, koji je primio veliki broj prigovora koje su korisnici finansijskih usluga uputili na rad banaka (od čega se 34% prigovora odnosi na rad tri banke), što je neznatno više u odnosu na 2010. godinu. Od ukupnog broja prigovora u 2011. godini 42% je bilo osnovano, 52% prigovora je rešeno u korist korisnika.

Najveći broj prigovora odnosio se na:

- promenu visine kamatnih stopa, i neobaveštavanje i/ili nepotpuno obaveštavanje o razlozima povećanja kamatnih stopa;
- neblagovremeno obaveštavanje jemaca o postojanju neizmirenog dugovanja glavnog dužnika, kao i nemogućnost da se izvrši zamena jemaca;
- teškoće u otplati dugovanja i nemogućnosti da se izvrši refinansiranje dugovanja, naročito u švajcarskim francima;
- probleme pri prevremenoj otplati kredita;
- obračun kamate na dug po kreditnoj kartici i
- neobaveštavanje o uvođenju naknade za održavanje računa i naplaćivanju naknade i kad na računu nema sredstava i/ili kad račun nije aktivan.

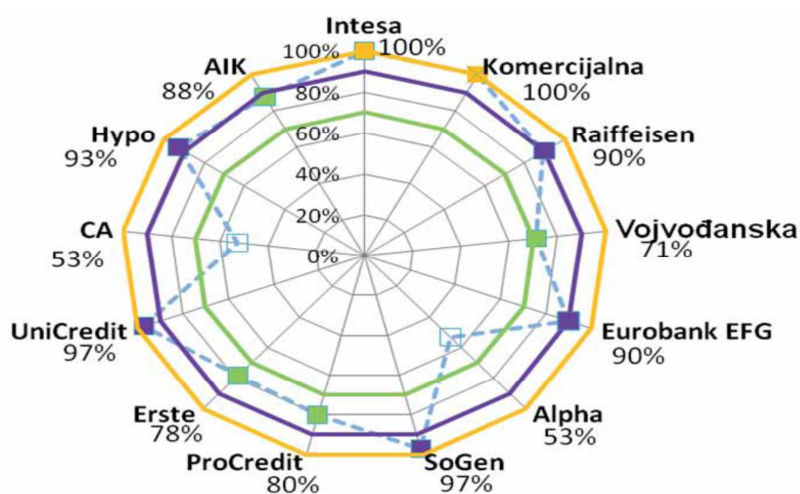
Gotovo sve banke su sa klijentima zaključile ili su u postupku zaključenja aneksa problematičnih ugovora, čime je obezbeđeno da ugovorena promenljiva nominalna kamatna stopa bude određena i određiva.

Prema nedavnom sprovedenom istraživanju BIG-a, koje je obuhvatilo trinaest najvećih banaka po aktivu, broju filijala i zaposlenih, najefikasnije banke u Srbiji u prošloj godini su bile Banca Intesa i Komercijalna banka, za šta su dobile *zlatni* BIG index. U odnosu na njih UniCredit i Societe Generale banka ostvarile su vrlo visoku efikasnost, obe po 97%, za šta su dobile *ljubičasti* BIG index, kao i Hypo Alpe Adria banka sa 93% i Raiffesien i Eurobank EFG sa po 90%. *Zeleni* BIG index, koji označava efikasnost veću od 70%, a manju od 90% dobile su AIK, ProCredit, Erste i Vojvođanska banka. Alpha banka i Credit Agricole ostvarile su efikasnost od po 53%, upola manju od najefikasnijih banaka.

BIG index predstavlja srednju meru efikasnosti banke, gledano iz ugla akcionara, klijenata, države i zaposlenih. Za istraživanje korišćeni su javno dostupni podaci Narodne banke Srbije i to prevashodno bilansi stanja i uspeha banaka, koji najbolje opisuju efikasnost rada banaka. Aktiva

banke, kapital i dobit, koji se najčešće koriste za upoređivanje banaka i ocenu njihovog poslovanja važni su za akcionare, posredno za državu i za zaposlene. Sa druge strane, za klijente, velika dobit koju neka banka ostvaruje može da znači da su prihodi od kamata i naknade veće, te stoga ne predstavlja bitan parametar za razmatranje efikasnosti ili kvaliteta rada banke iz ugla klijenata.

Dijagram br.5. "BIG INDEX" efikasnosti banaka

Izvor podataka: Business Ingo Group, godišnja edicija, jul 2012.

III Bankarski sektor zemalja u regionu

3.1. Bankarski sektor zemalja u regionu

Razmatrajući ekonomsku situaciju u regionu, možemo konstatovati da su sve zemlje regiona male, visoko otvorene ekonomije i u velikoj meri zavisne od dešavanja na globalnom nivou, te da dele iste probleme i istu ekonomsku sudbinu. Iako male, ove zemlje imaju visoke potencijale rasta i u budućnosti mogu postati vrlo interesantna i značajna tržišta. Uprkos ekonomskoj krizi i slabljenju privrednih aktivnosti u regionu, bankarski sektor je svobuhvatno uspeo da zadrži rast ukupne aktive, a uglavnom su banke uspele i da nastave sa profitabilnim poslovanjem u prethodnoj godini. Problemi na globalnom nivou odrazili su se i na usporavanje priliva stranih direktnih investicija u regionu, a naročito kada su u pitanju „grin fild“ investicije, koje su jedan od najkvalitetnijih pokretača privrednog rasta. Osim toga, glavne razlike u regulatornim odgovorima na krizu uočavaju se u politikama kursa. Crna Gora je oficijelno evroizovana zemlja, a Bosna i Hercegovina ima valutni odbor. U Hrvatskoj i Makedoniji je sprovedena politika kvazifiksnog kursa. Srbija i Albanija su vodile politiku kontrolisano fluktuirajućeg kursa nacionalnih valuta. Monetarne politike preko tzv. kamatnog kanala ne postoje u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini. Ove razlike su bitne jer visok nivo i brzi rast valutnog rizika u uslovima dvovalutnog sistema kombinovan sa snažnim efektima prenosa na domaće cene, dovodili su do povremenih epizoda ubrzanja inflacije. Druga važna posledica ove politike bila je prelivanje valutnog u kreditni rizik. Ova pojava je posebno prisutna u Srbiji, jer je njen korporativni sektor visoko zadužen u inostranstvu. Privrede svih zemalja su ranjive u brojnim segmentima (naročito je izražen problem likvidnosti realnog sektora), kao rezultat krize, što zahteva da se ubrzano sprovedu strukturne reforme i pokrene novi model rasta, koji bi se, umesto na rastu domaće tražnje, bazirao na povećanoj konkurentnosti i rastu izvoza.

Možemo zaključiti da su bankarski sistemi ključni za očuvanje finansijske stabilnosti. Tri glavne linije odbrane finansijske stabilnosti treba da budu – prevencija, povećanje otpornosti sistema na šokove i upravljanje krizom. Ono što je pozitivno jeste poverenje u bankarski sistem koje je povraćeno u svim zemljama regiona i štednja iskazuje trend rasta. Banke su likvidne i visoko kapitalizovane. U svim zemljama postoji viši nivo loše aktive u odnosu na period pre krize, a izazov ostaje kako obezbediti kreditni rast koji bi pokrenuo privredu bez ugrožavanja stabilnosti bankarskog sistema.

Bez obzira na sličnost zemalja iz regiona u pogledu veličine i potencijala za rast tržišta, možemo zaključiti da se ekonomije ovog regiona nalaze na različitim stepenima razvijenosti, i samim tim imaju različite očekivane stope rasta. Širenjem regionalne prisutnosti dobija se kombinacija stabilnosti uz mogućnost ostvarivanja značajnijeg rasta, kao i povećanja nivoa profitabilnosti. Prema tome, nije čudo što je od 15 najvećih banaka i bankarskih grupa u regionu, njih 11 prisutno u više zemalja regiona i zbir njihove aktive čini više od 80% ukupne aktive u svim zemljama regiona. Najveća bankarska grupa u regionu je italijanski Unicredit, prisutan u četiri države regiona (Slovenija, Hrvatska, Srbija i BiH), uz ukupnu aktivu u regionu od preko 19,7 milijardi evra. Sledi grupa Nova Ljubljanska banka, koja posluje u svim državama regiona osim

u Hrvatskoj, a za njom grupa Intesa Sanpaolo koja usluge pruža u iste četiri države kao i Unicredit grupa. Ove tri najveće bankarske grupe čine 36% ukupne aktive regiona.¹⁸

Tabela br. 16. Pregled dugoročnog rejtinga posmatranih zemalja u regionu

Država	Moody's	Standard & Poor's
	Dugoročni / Izgled	Dugoročni / Izgled
Hrvatska	Baa3 / stabilan	BBB- / negativan
BiH	B3 / na posmatranju negativno	B / stabilan
Srbija	-	BB- / stabilan
Crna Gora	Baa/ stabilan	BB- negativan
Makedonija	-	BB / stabilan
Slovenija	A2 / negativan	A+ / negativan

Izvor podataka: www.bloomber.com, подаци ажурирани 03.05. 2012

3.1.1. Bankarski sistem Hrvatske

Hrvatsko bankarsko tržište je najveće u regionu po veličini aktive sektora. Ukupan broj banaka u Hrvatskoj je 32 banke i uključuje 6 velikih banaka, 3 srednje banke i 23 male banke. Iz navedenog možemo zaključiti da je u Hrvatskoj izražena podela na male i velike banke. Pri tome, grupi velikih banaka je pripao najveći tržišni udeo čak 82,3% ukupne imovine svih banaka. Udeo imovine srednjih banaka u ukupnoj imovini svih banaka iznosio je 9,0%, dok je udeo imovine malih banaka u ukupnoj imovini svih banaka iznosio 8,7%. Uopšteno govoreći, profitabilnost je niža kod malih banaka. Takođe, kod malih banaka njih 9 poslovalo je negativno, što nije bio slučaj ni sa jednom bankom iz grupe srednjih i velikih. Banke koje pripadaju grupi malih banaka pod posebnim su pritiskom zbog rasta loših kreditnih plasmana, smanjenja kamatnih marži, kao i jačanja tržišne konkurencije. S obzirom na manji obim poslovanja ovih banaka koji je praćen relativno visokim fiksnim troškovima, ovakvi rezultati ne treba da čude. Upravo iz tog razloga postoje brojne najave o konsolidaciji tržišta. Stoga je u sledećem periodu realno očekivati spajanja banaka sa ciljem stvaranja igrača koji su troškovno efikasniji, a ujedno imaju i jaču bazu klijenata i depozita.

Bankarski sistem je u celini stabilan, a samim tim je većina banaka, uključujući i one koje su najznačajnije po aktivni dobro kapitalizovane. Kao i u prethodnim godinama, najveća banka u Hrvatskoj je Zagrebačka banka, članica Unicredit grupe, a slede joj Privredna banka Zagreb, članica Intesa Sanpaolo, kao i Erste & Steiermaerkische banka.¹⁹

¹⁸ www.deloitte.com

¹⁹ www.hnb.hr

3.1.2. Bankarski sistem Slovenije

Gledano po veličini aktive bankarskog sektora, slovenačko tržište je drugo u regionu, dok je po prosečnoj aktivnosti po stanovniku na prvom mestu. Takav plasman u skladu je i sa ostalim privrednim pokazateljima. Slovenačke banke su na pogoršavanje privrednih uslova reagovala na dva načina: pooštavanjem uslova za zaduživanje i povećavanjem rezervacija. S obzirom da su slovenačke banke reagovala nešto kasnije od banaka u ostalim delovima regiona, to se odrazilo u značajnoj eroziji poslovnih rezultata. Zbog loših zajmova odobrenih slovenskim firmama, očekuje se da će slovenski bankarski sektor u 2012. zabeležiti treću godinu zaredom u gubitku. Najveća banka u Sloveniji je Nova Ljubljanska banka, a slede je još dve banke pretežno u domaćem vlasništvu – Nova kreditna banka Maribor i Abanka Vipava.²⁰

3.1.3. Bankarski sistem Crne Gore

Zajednički imenitelj poslovanja banaka u 2011. godini, kao i u prethodnoj, jeste posvećenost svih raspoloživih kapaciteta na restrukturiranju ključnih bilansnih pozicija, što je imalo za rezultat revitalizaciju bankarskog sektora u značajnom obimu. Kroz zakonodavnu i institucionalnu reformu bankarskog sektora, sprovedenu tokom 2010. i 2011. godine, sa ciljem ublažavanja efekata globalne krize i povećanja otpornosti sektora na moguće buduće šokove, kreiran je ambijent za podsticaj kreditnih aktivnosti i jačanje kapitalne osnove banaka. Takođe, kreiran je i neophodan mehanizam za upravljanje bankama u krizi čime se povećava efikasnost supervizije za delovanje u ekstremnim situacijama. Pa ipak, bankarski sistem se i dalje suočava sa brojnim izazovima kako na unutrašnjem, tako i na eksternom planu. Kao odgovor na rastući i zabrinjavajući problem nelikvidnosti realnog sektora, kreditna aktivnost je i dalje ispod očekivanog nivoa koji bi bio pokretač privrednog razvoja. Bankarski sistem Crne Gore u prvoj polovini ove godine karakteriše visoka likvidnost. Aktivne kamatne stope su u porastu. S druge strane, pasivne kamatne stope imaju tendenciju pada. Visoka kamatna marža posledica je visokih premija rizika, usled usporenog oporavka privrednih aktivnosti i visoke izloženosti banaka prema realnom sektoru. Najveća banka u Crnoj Gori Crnogorska Komercijalna banka, na drugom mestu je NLB Montenegro banka, dok je na trećem Erste bank ad Podgorica.²¹

3.1.4. Bankarski sistem Makedonije

Ono što mogu istaći, a što karakteriše makedonski bankarski sektor prethodnih godina, jeste rast po stopi od gotovo 14% (u domaćoj valuti) i to primarno pod uticajem kreditne ekspanzije. Pri tome najveći deo kreditiranja bio je usmeren ka preduzećima. Takođe su rasli ukupni depoziti, u čemu najveći udeo ima stanovništvo. U sektoru je prisutna visoka koncentracija tri najveće banke koje zauzimaju gotovo 2/3 tržišta. Na vodećem mestu nalazi se Komercijalna banka Skopje, dok se Stopanska banka Skopje koja je članica grupe National Bank of Greece ove godine nalazi na drugom mestu, a treća po veličini banka je NLB Tutunska banka.²²

²⁰ www.bsi.si

²¹ www.cb-mn.org

²² www.nbrm.mk

3.1.5. Bankarski sistem Bosne i Hercegovine

Iako rast i razvoj bankarskog sektora stagnira, a strani izvori finansiranja imaju trend smanjenja, zadovoljavajuća je stabilnost, sigurnost i likvidnost ukupnog sistema u Federaciji Bosne i Hercegovine. U 2011. godini zabeležena su određena pozitivna kretanja, od kojih su najznačajnija: oživljavanje kreditnih aktivnosti i blagi rast kredita, kontinuirani rast štednih depozita stanovništva, poboljšanje profitabilnosti kod većine banaka i posledično jačanje kapitalne osnove te usporavanje negativnih trendova u segmentu kvaliteta aktive.

Zanimljivo je primetiti kako u Bosni i Hercegovini postoji 28 komercijalnih banaka i prema vlasničkoj strukturi, 21 banka je u stranom vlasništvu, sedam u domaćem privatnom vlasništvu i jedna u većinskom državnom vlasništvu. Uprkos relativnom malom iznosu ukupne aktive. To je jednim delom posledica postojanja posebnog entiteta Republike Srpske zbog čega deo bankarskih grupa posluje kroz dva odvojena pravna lica. Tri vodeće banke imaju 44% ukupne aktive dok gledano na nivou grupa, taj odnos raste na gotovo 54%, što govori o relativno visokoj koncentraciji vodećih banaka. Raiffeisen banka Sarajevo i dalje je najveća banka u BiH, a slede je UniCredit grupa, a zatim Hypo Alpe Adria grupa, od kojih svaka posluje putem dve banke.²³

²³ www.cbbh.ba

IV Makroekonomski pokazatelji zemalja regiona

Veoma važnu ulogu ne samo u privredi jedne zemlje, već i u poslovanju same kompanije imaju makroekonomski pokazatelji. Oni obuhvataju:

- kretanje bruto društvenog proizvoda
- inflacija
- zaduženost zemlje
- stopa nezaposlenosti i dr.

Za potrebe rada biće predstavljeni neki od pomenutih, u sledećim tabelarnim prikazima:

Tabela br. 17. Prikaz Centralnih banaka, BDP i nacionalnih rezervi

	Centralna banka	Međunarodne rezerve	BDP
MAKEDONIJA	Narodna banka Makedonije	2.121 bilion US \$	10.113 bilion US \$
SRBIJA	Narodna banka Srbije	14.22 bilion US \$	45.641 bilion US \$
BIH	Centralna banka BiH	3.411 bilion US \$	18.294 bilion US \$
HRVATSKA	Hrvatska Narodna banka	15.172 bilion US \$	65.137 bilion US \$
SLOVENIJA	Banka Slovenije	1.404 bilion US \$	50.698 bilion US \$

Izvor podataka: www.gfmag.com

Projekcije kretanja BDP za 2011. godinu razlikuju se od zemlje do zemlje, ali svakako bolja situacija od prethodne dve godine. Mada, kada pogledamo rast BDP u 2008. god, a pogotovo 2007. god, videćemo da je, u odnosu na danas, on bio najmanje 50% veći.

Ukupne ekonomske aktivnosti u 2011. godini, merene bruto domaćim proizvodom i iskazane u cenama prethodne godine, imaju realni rast od 1,92% u odnosu na prethodnu godinu. Posmatrano po aktivnostima, najveći rast zabeležen je u sektorima snabdevanja električnom energijom, gasom i parom, zatim u građevinarstvu i rudarstvu, dok je najveći pad vrednosti zabeležen u sektoru trgovine i sektoru administrativne i pomoćne uslužne delatnosti.

Tabela br. 18. Prikaz realnog rasta BDP za period od 2007-2011 god.

Realni rast BDP	2007	2008	2009	2010	2011
MAKEDONIJA	6.1%	5%	-1%	0.7%	3%
SRBIJA	6.9%	5.5%	-3%	1.8%	3%
BIH	6.1%	5.7%	-3%	0.8%	2.2%
HRVATSKA	5.5%	2.4%	-6%	-1,40%	1.3%
SLOVENIJA	6.8%	3.5%	-8%	1.2%	1,92%

Izvor podataka: www.gfmag.com

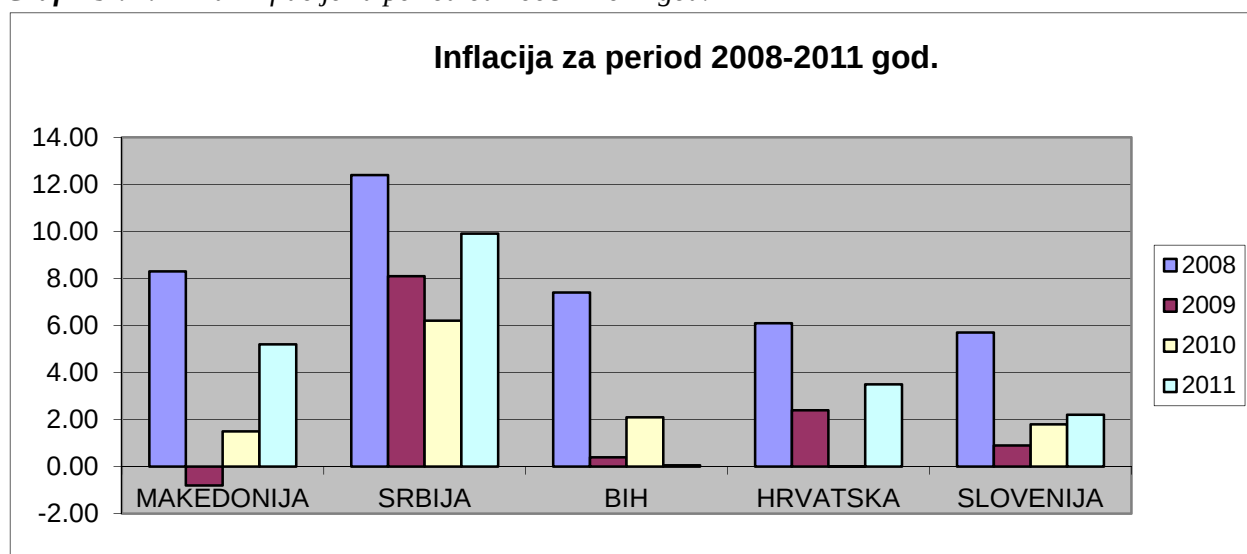
Kada je o inflaciji reč, po brojkama možemo zaključiti da zemlja koja godinama ima najveću inflaciju jeste Srbija. U periodu od 2008 – 2011 godine, inflacija se kretala u domenu od 6% pa sve do skoro 13%. Jedan od glavnih razloga za ovakvu situaciju jeste slabljenje dinara koji je izazvan neuravnotežnim platnim bilansom, ali isto tako bitan faktor je i rast cena prehrambenih proizvoda. Dok, sa druge strane, Slovenija najbolje stoji po ovom pitanju. Ipak, glavni odgovorni za inflaciju su Centralna banka i država.

Tabela br. 19. Prikaz inflacije za period od 2008 – 2011 god

Inflacija	2008	2009	2010	2011
MAKEDONIJA	8.3%	-0.8%	1.5%	5.2%
SRBIJA	12.4%	8.1%	6.2%	9.9%
BIH	7.4%	-0.4%	2.1%	5%
HRVATSKA	6.1%	2.4%	1%	3.5%
SLOVENIJA	5.7%	0.9%	1.8%	2.2%

Izvor podataka: www.gfmag.com

Grafik br. 1. Prikaz inflacije za period od 2008 – 2011 god.

Poznato nam je da je prema kriterijumima konvergencije, dozvoljeni javni dug 60%. Kada pogledamo *Tabelu br. 18.* možemo videti da je on u svim zemljama niži od dozvoljenog, preciznije u zoni tolerantnosti, ali sigurno da ni ove cifre nisu za radovanje. Pri tom, kada se uzmu u obzir neuključena dugovanja lokalnih samouprava, kao ni dospele, a još i neizmirene finansijske obaveze države po osnovu nabavke robe i usluga, jasno je da ovi podaci ne prikazuju realno stanje. U svim zemljama je situacija vrlo slična, u smislu da postoji trend rasta javnog duga u posmatranom periodu. Ono što privlači pažnju jeste najniži javni dug u Makedoniji, dok je u Hrvatskoj najviši.

Tabela br. 20. Prikaz javnog duga za period od 2007 – 2011 god.

Javni dug	2007	2008	2009	2010	2011
MAKEDONIJA	22.8%	20.8%	23.9%	24.8%	26.8%
SRBIJA	35.2%	33.4%	36.8%	44%	40.5%
BIH	32.9%	30.8%	35.4%	36.9%	41.4%
HRVATSKA	33.3%	29.3%	35.4%	40%	44.1%
SLOVENIJA	23.4%	22.5%	35.4%	37.2%	42.3%

Izvor podataka: www.gfmag.com

Najpre, i ovde možemo pomenuti dozvoljeni budžetski deficit od 3%, prema kriterijumima konvergencije, koja svaka zemlja mora da ispuni pre nego što uđe u EMU. Primećujemo iz *Tabele br. 21.* rast budžetskog deficita u svim zemljama. Najbolja situacija je u Makedoniji dok je u ostalim zemljama veoma slična.

Tabela br. 21. Prikaz budžetskog deficita za period od 2007 – 2011 god

Budžetski deficit	2007	2008	2009	2010	2011
MAKEDONIJA	0.6%	-0.9%	-2.6%	-2.5%	-2.5%
SRBIJA	-1.9%	-2.6%	-4.1%	-4.8%	-4%
BIH	-0.3%	-3.9%	-5.8%	-5%	-3%
HRVATSKA	-1.2%	-0.9%	-3.2%	-4.7%	-4.4%
SLOVENIJA	0.3%	-0.3%	-5.6%	-5.7%	-4.3%

Izvor podataka: www.gfmag.com

Tabela br. 22. prikazuje da u svim zemljama, koje su predmet analize, najviše raste sektor usluga u BDP-u, industrija je stabilna, dok se poljoprivreda, jedna od najvažnijih privrednih grana, nalazi na poslednjem mestu.

Tabela br. 22. Prikaz BDP po sektorima

BDP po sektorima	Poljoprivreda	Industrija	Usluge
MAKEDONIJA	12.1%	29.5%	58.4%
SRBIJA	12.7%	23.5%	63.8%
BIH	9.5%	26%	64.5%
HRVATSKA	6.3%	28.1%	65.6%
SLOVENIJA	2.5%	30%	66.6%

Izvor podataka: www.gfmag.com

Što se broja nezaposlenih lica, odnosno stope nezaposlenosti tiče, bila je i pre svetske ekonomske krize visoka, ali je eskalirala nakon iste. U *tabeli br. 23.* vidimo da je ona najviša u Makedoniji, zatim u BiH i u Srbiji, dok je u Hrvatskoj, a posebno u Sloveniji znatno niža. Po podacima Republičkog zavoda za statistiku, iz novembra 2011. godine od aktivnog stanovništva u Srbiji (2 916 350) skoro 24% su nezaposlena lica.

Tabela br. 23. Prikaz stope nezaposlenosti za period od 2008 – 2011 god.

Stopa nezaposlenosti	2008	2009	2010	2011
MAKEDONIJA	33.5%	32.2%	32.2%	32.2%
SRBIJA	14.7%	17.4%	19.4%	19.6%
BIH	23.4%	24.1%	27.2%	23%
HRVATSKA	8.7%	9.1%	12.3%	12.8%
SLOVENIJA	4.4%	6%	7.2%	7.5%

Izvor: www.gfmag.com

Ono što možemo zaključiti, jeste to da je i ovog puta Svetska ekonomska kriza imala veliki uticaj na zemlje Zapadnog Balkana i isto tako izazvala velike probleme kao što su niža privredna aktivnost, pad potrošnje i uvoza, a rezultat toga je značajno smanjenje poreskih prihoda. Prema gore pomenutim pokazateljima, možemo zaključiti da su ovi problemi slični za većinu posmatranih država.

V Pojam konkurencije

Konkurentnost je danas postala dominantna ekonomska tema. Njenom značaju je, pored tradicionalne potrebe da se bude konkurentniji, dakle bolji od drugih, doprinela i svetska ekonomska kriza kroz koju prolaze sve privrede, pa i srpska.²⁴

Konkurencija je oblik nadmetanja privrednih subjekata povodom proizvodnje i razmene robe i pružanja usluga u privrednom životu. Konkurencija znači promotor aktivnosti privrednih subjekata jer podstiče i promoviše takmičarski duh. U XIX veku nije ni bilo propisa o konkurenciji, iako je industrijska svojina bila već detaljno regulisana. Na tržištu je tada vladala ideja da je sve dozvoljeno i da sve prolazi. Takođe, nije postojao ni uravnotežen odnos ponude i tražnje. U drugoj polovini XIX veka sazreva ideja o tome da bi nepoštenu utakmicu trebalo sprečiti. Što je rezultiralo donošenjem prvih propisa iz oblasti nelojalne konkurencije.²⁵

Izraz “konkurencija” latinskog je porekla (concurrentia) i znači nadmetanje, suparništvo i takmičenje. U ekonomiji se odnosi na nadmetanje subjekata privređivanja radi postizanja istog ili sličnog poslovnog cilja. Zbog toga je konkurencija u ovoj oblasti tesno povezana sa postojanjem robne proizvodnje, relativno slobodnog tržišta i nezavisnih subjekata koji na njemu deluju. Složenost pojma konkurencije i njegova značenja zavise od razvoja privrede i ekonomskih nauka. On danas obuhvata prvenstveno: strukturu tržišta, uslove obavljanja poslovnih delatnosti i način ponašanja subjekata na tržištu. Tržište i konkurencija zbog toga dele istu sudbinu.²⁶

Tržišne strukture u savremenim privredama karakteriše nekoliko vrsta konkurencije:

- Monopol
- Oligopol
- Polipol²⁷

5.1. Monopol

Po definiciji **monopol** (grčki *monos* - jedan; *polist* - prodavac) je tržišno stanje pri kome na strani ponude postoji samo jedan prodavac, a na strani tražnje mnoštvo kupaca.²⁸ Pored ovog pojma postoji i sledeća tržišna stanja:

- **Monopson** – tržišno stanje pri kome se na strani tražnje pojavljuje samo jedan kupac, a na strani ponude mnoštvo prodavaca.
- **Bilateralni monopol** – tržišno stanje pri kojem i na strani ponude i na strani tražnje postoji samo jedan učesnik.

²⁴ Savić N., Pitić G., “Kuda ide konkurentnost Srbije?”, Fefa, Beograd 2010. god, str.10

²⁵ Besarović V., “Intelektualna svojina”, Pravni fakultet, Beograd, 2011. god, str. 405

²⁶ “Ekonomska enciklopedija”, Savremena administracija, Beograd, 1984, str. 525

²⁷ Dašić D., “Principi ekonomike”, Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2004. god, str. 129

²⁸ “Ekonomska enciklopedija”, Savremena administracija, Beograd, 1984. god., str. 548

5.2. Oligopol

Oligopol je tržišno stanje pri kome postoji nekoliko prodavaca na strani ponude i više kupaca na strani tražnje, tačnije, grupa prodavaca kontroliše tržište. Pored ovog pojma postoje i sledeća tržišna stanja:

- **Oligopson** - tržišno stanje pri kome postoji nekoliko kupaca na strani tražnje i više prodavaca na strani ponude, tačnije, grupa kupaca kontroliše tržište.
- **Bilateralni oligopol** - tržišno stanje pri kome postoji nekoliko prodavaca na strani ponude i nekoliko kupaca na strani tražnje, tačnije, grupa prodavaca i kupaca kontroliše tržište i na strani ponude i na strani tražnje.

5.3. Polipol

Polipol i polipson su sinonimi za potpunu konkurenciju na tržištu. Potpuna konkurencija je tržišno stanje gde postoji veliki broj prodavaca i kupaca na tržištu.

- **Polipol** - je tržišno stanje gde postoji neograničen broj učesnika na strani ponude robe i usluga.
- **Polipson** - je tržišno stanje gde postoji neograničen broj učesnika na strani tražnje robe i usluga.

Tabela br. 24. Tržišna struktura prema obliku konkurencije

Potpuna konkurencija	Ograničena (nepotpuna) konkurencija	Ne postoji konkurencija
↓	↓	↓
POLIPOL	OLIGOPOL	MONOPOL
Mnogo firmi dominira tržištem	Nekoliko firmi dominira tržištem	Jedna firma dominira tržištem

Izvor podataka: Dašić D., "Principi ekonomike", Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2004. godina, str. 129

Za privredu je važno da postoji konkurentski ambijent. Tržište u Srbiji se karakteriše apsolutnom dominacijom monopola i oligopola. Monopol postoji u fisknoj telefoniji, preradi naftnih derivata, proizvodnji i distribuciji struje, železničkom saobraćaju. Sve više se priča o monopolu u trgovini, mada on nije nikada definitivno dokazan. Monopoli znače više troškove i niži kvalitet i za privredu i za stanovništvo. Monopoli se svim snagama bore da spreče ulazak konkurencije. Takva tržišta strani investitori često izbegavaju.

Komisija za zaštitu konkurencije suočava se sa nizom problema i prepreka u svom radu, iniciranim od strane ekonomskih monopola. Reč je o komercijalnim monopolima koji prisvajaju profit na povlašćeni način, urušavaju konkurenciju i životni standard građana, uz blagonaklon tretman organa izvršne vlasti. Politika konkurencije ne sme da bude ni statičnog ni neelastičnog) karaktera. Ona mora da se menja u skladu sa promenama ekonomskih okolnosti. Kombinacija ustaljenih principa i fleksibilnih procesa omogućila je Politici državne pomoći i Politici konkurencije EU da stabilizaciono deluju na finansijski sistem i privredu zemalja Evropske unije. Politika konkurencije u Srbiji je, za razliku od stanja na području EU, još uvek spora, kruta i nefleksibilna. Ona, svojom neelastičnošću i nedostatkom elementarnih instrumenata za prilagođavanje, direktno deluje na stanje i stagnaciju privrede Srbije, kao i na opšte prilike na domaćem finansijskom tržištu.²⁹

VI Konkurentna pozicija Srbije i zemalja u okruženju

U poređenju sa ekonomijama drugih država, konkurentnost privrede Srbije je i dalje je na nezavidnom niskom nivou. Loša pozicioniranost na svetskom tržištu, kao i slaba konkurentna sposobnost domaćih preduzeća, nameću potrebu za konstantnim pronalaženjem novih mogućnosti za stvaranje konkurentnog ambijenta i postizanje veće efikasnosti u poslovanju. Aktivnosti usmerene na uključivanje Srbije u svetske ekonomske tokove doprineće bržem i intenzivnijem razvoju naše privrede, ali i što boljem pozicioniranju u odnosu na sve oštriju konkurenciju.

Prema klasifikaciji Svetskog ekonomskog foruma, koji polazi od pretpostavke da svaka zemlja u svom ekonomskom razvoju prolazi kroz tri faze, Srbija se nalazi u grupi zemalja koje su u drugoj fazi razvoja. Pored Srbije, tu su i BiH, Crna Gora, Makedonija, Albanija, dok se Slovenija nalazi u trećoj fazi, a Hrvatska na prelazu iz druge u treću fazu.

Tabela br.25. Faze ekonomskog razvoja prema GDP

Faze razvoja	GDP per capita (u američkim dolarima)
Faza I- Faktorski vođena ekonomija	< 2000
Prelazak iz faze I u fazu II	2000- 3000
Faza II- Efikasnošću vođena ekonomija	3000- 9000
Prelazak iz faze II u fazu III	9000- 17000
Faza III- Inovacijama vođena ekonomija	> 17000

Izvor podataka: www.weforum.org

Fazu razvoja u kojoj se ekonomija neke zemlje nalazi, određuje nivo godišnjeg bruto domaćeg proizvoda po glavi stanovnika (*Gross domestic product per capita- GDP pc*). Za ekonomiju neke zemlje kažemo da se nalazi u prvoj fazi razvoja, ukoliko je njen godišnji GDPpc manji od 2000 USD. Takve zemlje bi sa ciljem poboljšanja konkurentnosti, trebalo da unapređuju institucije, infrastrukturu, makroekonomsku stabilnost, zdravlje i osnovno obrazovanje, jer je reč o ekonomijama vođenim osnovnim faktorima. Zemlje čiji je godišnji GDPpc između 2000 i 3000

USD, nalaze se na prelasku iz prve u drugu fazu razvoja, dok se zemlje sa godišnjim GDPpc između 3000 i 9000 USD nalaze u drugoj fazi razvoja. Na prelasku u treću fazu nalaze se države sa GDPpc između 9000 i 17000 hiljada USD, dok se visokorazvijenim zemljama smatraju države sa godišnjim GDPpc većim od 17000 USD³⁰. Na osnovu GDPpc je moguće locirati oblasti koje su ključne za ostvarivanje ekonomskog rasta i poboljšanje konkurentnosti. Pošto se radi o dobrovoljnom procesu, svaka država koja teži većem prosperitetu mora objektivno da sagleda svoje snage i slabosti i da upornim radom održava i ako je moguće poveća svoju konkurentnost.

Na tabeli br.26. vidimo da najveći indeks globalne konkurentnosti u regionu ima Slovenija (4,34), zatim Crna Gora (4,14), dok Hrvatska i Slovenija imaju istu vrednost indeksa (4,04). Najnižu vrednost indeksa ima Srbija (3,87) što pikatuje da je najlošije rangirana od svih zemalja u okruženju. U posmatranom periodu (2009.-2012.), primećuje se pad vrednosti indeksa ili neznatan rast gotovo u svim zemljama u regionu, osim u BiH čiji je indeks dostigao vrednost od 3,93 (2012.), dok je 2009. godine on bio 3,53.

Tabela br. 26. Indeks globalne konkurentnosti

	BIH	Hrvatska	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Slovenija
2009.	3,53	4,03	3,95	4,16	3,77	4,55
2010.	3,7	4,04	4,02	4,36	3,84	4,42
2011.	3,83	4,08	4,05	4,27	3,88	4,3
2012.	3,93	4,04	4,04	4,14	3,87	4,34

Izvor podataka: www.weforum.org

Tabela br. 27. prikazuje najbolje pozicioniranu zemlju u regionu, a to je Slovenija koja je popravila svoje mesto u odnosu na prethodnu godinu, za jednu poziciju i sada se nalazi na 56. mestu. Sledi je Crna Gora, čija je konkurentnost u roku od godinu dana pala za 12 pozicija i sad se nalazi na 72. mestu. Za isti vremenski period Bosna i Hercegovina unapredila svoj položaj za istih 12 pozicija, preciznije na 88. mestu, što ju je svrstalo na listi SEF-a ispred Srbije, koja je od svih država u regionu najlošije rangirana.

Tabela br. 27. Rang zemalja prema Indeksu globalne konkurentnosti

	BIH	Hrvatska	Makedonija	Crna Gora	Srbija	Slovenija
2009.	109	72	84	62	93	37
2010.	102	77	79	49	96	45
2011.	100	76	79	60	95	57
2012.	88	81	80	72	95	56

Izvor podataka: www.weforum.org

³⁰ Albijanić M., "Kvantifikacija uticaja intelektualnog kapitala na konkurentnost" - (Doktorska disertacija), Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011. god., str. 67

Tabela br. 28. Indeks globalne konkurentnosti prvih 10 zemalja

Zemlja	2011	2012
Švajcarska	1	1
Singapur	2	2
Finska	4	3
Švedska	3	4
Holandija	7	5
Nemačka	6	6
SAD	5	7
Velika Britanija	10	8
Hong Kong	11	9
Japan	9	10

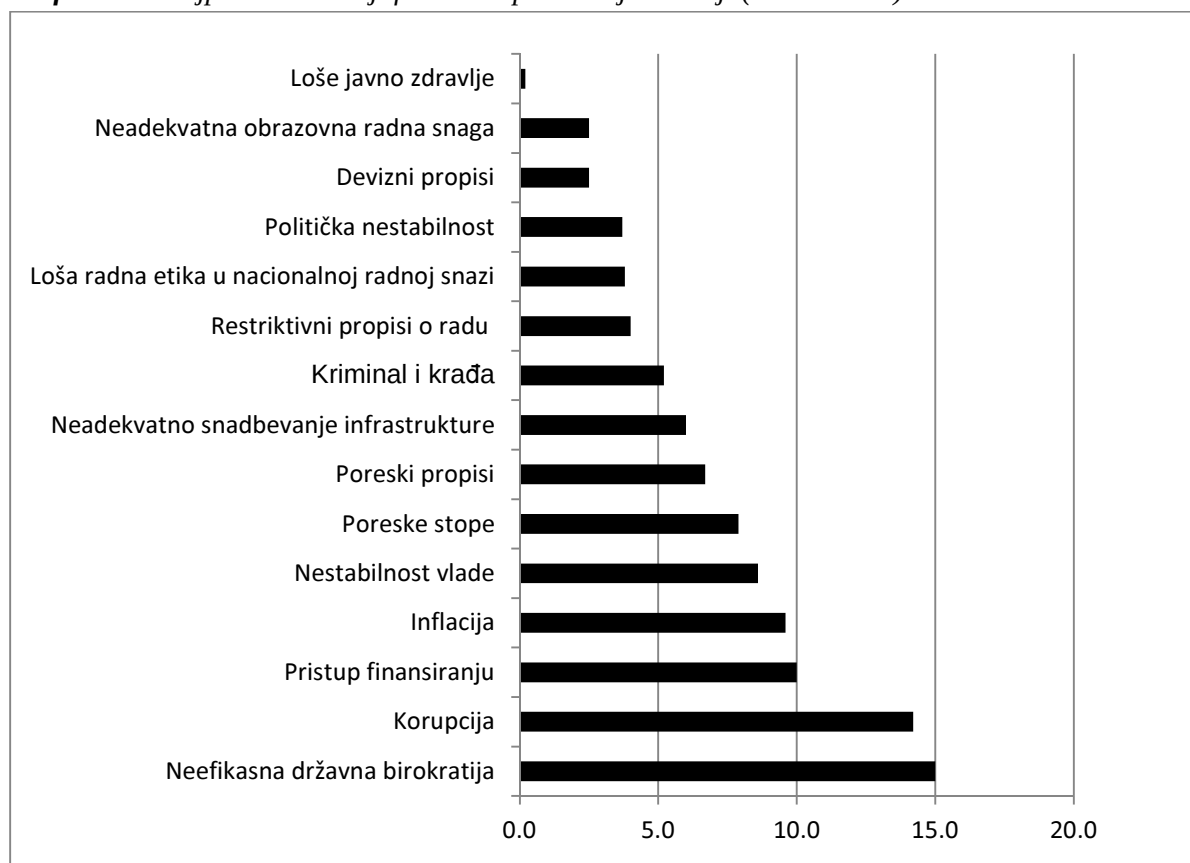
Izvor podataka: www.weforum.org

Na *tabeli br. 28.* vidimo najveću vrednost IGK-a (5,72), kao i prvo mesto na listi SEF u 2012. godini zabeležila je Švajcarska, četvrtu godinu zaredom, zbog izvanrednog obrazovnog sistema i značajnih korporacijskih ulaganja u istraživanja i razvoj. Najnižu vrednost (2,78) zabeležio Burundi koji je na poslednjem, 144. mestu. Na drugom mestu je Singapur, dok je Finska na trećoj poziciji ove liste. SAD su pale za dva mesta, na sedmu poziciju, i to već četvrtu godinu. Kao razlog opadanja najveće svetske ekonomije jeste nemogućnost borbe sa rastućim dugom zemlje, dok je istovremeno nastavljeno trošenje i uvećavajnje deficita. Valja napomenuti da se teorijska vrednost IGK kreće u intervalu od 1 do 7.

6.1. Analiza konkurentnosti Republike Srbije

Konkurentnost svake zemlje je određena produktivnošću preduzeća koja u njoj posluju. Zato je važno analizirati mišljenja zaposlenih o tome koji faktori najviše utiču na smanjenje produktivnosti poslovanja. Na sledećem grafiku vidimo koji su to faktori koji su problematični za poslovanje u Srbiji i koji utiču na smanjenje produktivnosti, prema mišljenju zaposlenih. Za preduzeće najveća poteškoća su nestabilna politička situacija (15%) i korupcija (14,2%) koje su već godinama na samom vrhu među problematičnim faktorima za poslovanje. Pored političke situacije i korupcije kao najproblematičniji faktori koji koče poslovanje u Srbiji izdvojeni su i neefikasna birokratija, slab pristup finansijskim sredstvima i inflacija. Među 12 oblasti na osnovu kojih forum meri konkurentnost određene zemlje, najviše loših rezultata Srbija je zabeležila u oblasti institucija i konkurentnosti na tržištu.

Grafik br. 2. Najproblematičniji faktori za poslovanje u Srbiji (2011.-2012.)

Izvor podataka: www.weforum.org

Globalni indeks konkurentnosti (GCI) sastoji se od preko 113 varijabli. Varijable su organizovane u 12 stubova, a svaki stub predstavlja područje koje se smatra važnim za određivanje faktora konkurentnosti i to su:

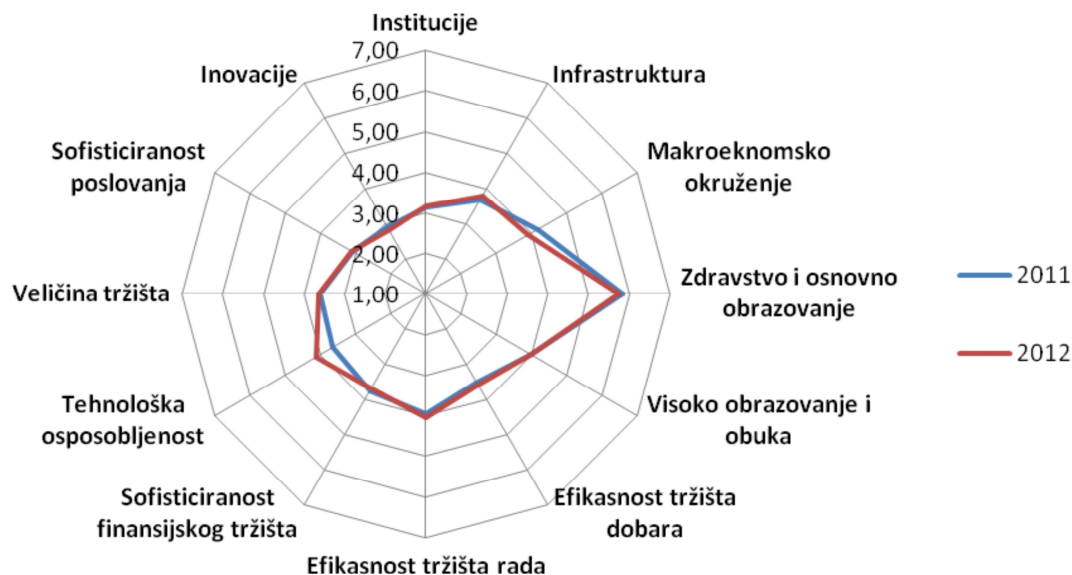
- Institucije
- Infrastruktura
- Makroekonomska stabilnost
- Zdravlje i osnovno obrazovanje
- Visoko obrazovanje i obuka
- Efikasnost rada robe
- Efikasnost tržišta rada
- Razvoj finansijskog tržišta
- Tehnološka pripremljenost
- Veličina tržišta
- Sofisticiranost poslovanja
- Inovacije

Tabela br. 29. Pozicija Srbije po stubovima GCI (2011.-2012)

	Osnovni zahtevi (40%)	88	4,3
1.	Institucije	121	3,2
2.	Infrastruktura	84	3,7
3.	Makroekonomska stabilnost	91	4,5
4.	Zdravlje i osnovno obrazovanje	52	5,8
	Poboljšanje efikasnosti (50%)	90	3,7
5.	Visoko obrazovanje i obuka	81	4,0
6.	Efikasnost tržišta robe	132	3,5
7.	Efikasnost tržišta rada	112	3,9
8.	Razvoj finansijskog tržišta	96	3,7
9.	Tehnološka pripremljenost	71	3,6
10.	Veličina tržišta	70	3,6
	Inovacije i sofisticiranost (10%)	118	3,0
11.	Sofisticiranost poslovanja	130	3,1
12.	Inovacije	97	2,9

Izvor podataka: www.weforum.org

Dijagram br. 6. Vrednost Indeksa globalne konkurentnosti po stubovima konkurentnosti (2011.-2012.)

Izvor podataka: www.weforum.org

Na osnovu *dijagrama br. 6.*, može se i zaključiti da značajnija razilaženja dve susedne godine imamo na 3. i 9. stubu, preciznije kada je reč o makroekonomskom okruženju i tehnološkoj osposobljenosti. Kod makroekonomskog okruženja, zabeležen je značajan pad u odnosu na izveštaj iz prethodne godine, pre svega zbog produbljivanja inflacije, budžetskog deficita, ali i ukupne zaduženosti države u odnosu na veličinu bruto domaćeg proizvoda zaključno sa krajem 2011. godine. Loš rezultat iz makroekonomskog domena kompenzuje se u najvećoj meri značajnim napretkom na stubu konkurentnosti koji meri tehnološku osposobljenost zemlje, gde se posebno ističe napredak ostvaren u domenu razvoja mreža za obezbeđivanje usluga mobilne telefonije i Interneta. Može se istaći napredak na stubovima konkurentnosti 2. i 7. koji se odnose na infrastrukturu i efikasnost tržišta rada. Realizacija projekata putne infrastrukture tokom 2011. godine (izgradnja lokalnih i regionalnih saobraćajnica kao i završetak rekonstrukcije i izgradnje važnih mostova i nadvožnjaka u Beogradu i na Koridoru 10) bitno je uticala na promenu ocene stuba konkurentnosti koji meri kvalitet nacionalne infrastrukture.

S druge strane, povećavanje fleksibilnosti utvrđivanja nadnica, značajno smanjivanje troškova otpremnina, te povećavanje produktivnosti rada, osetno potpomognuto depresijacijom domaće valute presudno su uticali na povećanje efikasnosti tržišta rada. Na ostalih osam stubova promene se mogu smatrati zanemarljivim. Konačno, i pored minornog napretka i dalje zabrinjava ispodprosečna ocena za prvi stub koji meri razvijenost institucijalnog ambijenta zemlje.

Svetska banka koristi deset pokazatelja ili faza u ciklusu poslovanja preduzeća koji se koriste za analizu poslovnog okruženja u kontekstu administrativnih propisa koji opterećuju poslovanje preduzeća i to, pre svega, kroz tri aspekta: vremensko trajanje, broj postupaka i neposredan materijalni trošak plaćanja dažbina za svaku od procedura:

- Osnivanje preduzeća
- Dozvole
- Zapošljavanje radnika
- Registracija vlasništva
- Dobijanje kredita
- Zaštita investitora
- Plaćanje poreza
- Mogućnost trgovine sa inostranstvom
- Poštovanje ugovora
- Zatvaranje preduzeća

Tabela br. 30. Faktori konkurentnosti (2011.-2012.)

Osnivanje preduzeća	86*
Dozvole	179
Zapošljavanje radnika	76
Registracija vlasništva	42
Dobijanje kredita	40
Zaštita investitora	82
Plaćanje poreza	149
Mogućnost trgovine sa inostranstvom	94
Poštovanje ugovora	103
Zatvaranje preduzeća	103

Izvor podataka: www.doingbusiness.org

*Rang od ukupno 185 zemalja

Prema izveštaju Svetske banke naša zemlja popravila je svoju poziciju na rang-listi i sa prošlogodišnjeg 95. mesta dospela na 86. poziciju od ukupno 185 ekonomija, što vidimo i iz *tabele. 7.* Pored toga, Srbija je na listi top 10 ekonomija, koje su u prethodnih godinu dana sprovele najveći broj reformi. Dobar rezultat posledica je ubrzavanje procedura za rešavanje pitanja nesolventnosti, sprovođenja ugovora, ali i osnivanje preduzeća.

Srbija je ojačala proces rešavanja nesolventnosti tako što je uvela privatne izvršitelje, smanjila početnu cenu za prodaju sredstava, ukinula žalbe, ubrzala proceduru i uvela elektronski registar sudskih zabrana kako bi omogućila uvid javnosti u sve zabrane koje se tiču upravljanja ili vlasništva nad pokretnom i nepokretnom imovinom. Sistem privatnih izvršitelja takođe je omogućio lakše sprovođenje ugovora. Osim toga, Srbija je omogućila lakše osnivanje preduzeća tako što je ukinula obavezu uplate minimalnog kapitala.

Dobijanje građevinske dozvole je izuzetno dugotrajan proces. I pored određenih unapređenja i dalje ovu oblast reguliše preveliki broj zakona i podzakonskih odredbi. Proceduru je gotovo nemoguće završiti u vremenskom periodu kraćem od šest meseci, a u ekstremnim situacijama ova procedura traje i preko godinu dana. Da bi se poboljšala efikasnost u ovoj oblasti potrebno je uvesti „one stop shop“.

6.2. Mogućnosti za unapređenje konkurentnosti Republike Srbije

Preporuke za unapređenje konkurentnosti srpske privrede se stoga mogu grupisati na tri ključna sektora:³¹

- Državu
- Privrednike
- Obrazovni sistem

Vlada treba da obezbedi konkurentski ambijent, sličan onom koji postoji u razvijenim tržišnim privredama. To znaci da treba obezbediti makroekonomsku stabilnost, nastavak ekonomskih reformi, poboljšati efikasnost antimonopolske politike, smanjiti politicki rizik, privlačenja stranih investicija, sprovesti opštu deregulaciju poslovanja i dr. Potrebno je povećati efikasnost državne administracije, koja bi trebala da bude više orijentisana ka korisnicima. U svim segmentima poslovanja država bi trebalo da uvede elektronski servis, a naročito kada su u pitanju javni registri.

Kada je reč o privrednicima, povezivanje preduzeća u izvozne klastere se pokazalo uspešnom strategijom za povećanje konkurentnosti kako u međunarodnoj praksi, tako i u retkim primerima stvaranja klastera u srpskoj privredi. Povezivanje na ovaj način obezbeđuje čitav niz prednosti počevši od sigurnog izvora snabdevanja, bolje strateškog pozicioniranja, kvalitetnijih proizvoda, do obezbeđivanja više sredstava za nastupanje na stranim tržištima. Inicijativu za povezivanje u klastere moraju da imaju sama preduzeća, a potrebno je da država ovu oblast zakonski uredi. Nivo tehničke opremljenosti i primene savremene informacione tehnologije u srpskoj privredi je nizak. Takođe, većinu preduzeća karakteriše nedovoljno poklanjanje pažnje dizajnu, kao i nedovoljno izdvajanje sredstava za usavršavanje zaposlenih.

Obrazovni sistem na svim nivoima je neadekvatan sa aspekta potreba privrede. Stiče se utisak da obrazovni sistem nije dovoljno brzo reagovao na promene koje su nastale u okruženju i ako Srbija i dalje ima visok nivo obuhvata stanovništva sa nižim i višim obrazovanjem.

Karakteristika nastavnih programa je da u njima postoji previše teoretske nastave, a sticanje prakticnih znanja je zastupljeno u nedovoljnoj meri.

Srednjoročni prioritet predstavlja unapređenje logističke infrastrukture. Finansijska sredstva se moraju izdvojiti kako bi se završili projekti poput putnog železničkog Koridora 10, projekat Beogradskog metroa. Pomenuto je kako bi bilo neophodno da Srbija u svom nastojanju integracija u EU reši problem logistike i približi se evropskim susedima, u kojima je isti problem pretežno rešen. Time bi Srbija uspostavila makroekonomsku stabilnost i prešla iz privrede vođene faktorima u privredu vođenu investicijama i na taj način bi mogla učiniti kapital što dostupnijim kroz stabilan finansijski sistem. U tom smislu prioriteti su tržište kapitala i bankarski sektor. Tržište kapitala se mora učiniti što likvidnijim i transparentnijim, a bankarski sektor što

³¹ www.sam.org.rs

konkurentnijim kroz unapređenje kvaliteta usluga, fleksibilniju organizacionu strukturu banaka kao i motivacijom zaposlenih.

Dugoročno gledano, cilj Srbije je da kroz segmente visokog obrazovanja, investicija, sofisticiranosti poslovnih procesa izgradi svoju konkurentsku prednost, a to se postiže sprovođenjem suštinske reforme visokog obrazovanja.

Jedan od najvećih problema srpskog društva predstavlja “odliv mozgova”, proces koji je nastavljen i nakon demokratskih reformi. Kao najčešće razloge za odlazak mladi ističu nemogućnost zaposlenja u struci, loše uslove rada i niska primanja kao i teškoće prilikom rešavanja stambenih pitanja. Upravo kroz sinhronizaciju potreba na tržištu rada i akademskih programa dobar deo ovih problema može biti rešen.

Izvesno je da će Srbija svoj model rasta i prosperiteta koji je do skora sprovodila morati da promeni, napuštajući ekspanziju domaće tražnje kao ključni generator rasta. Osnov rasta u budućnosti moraju u znatno većoj meri bi domaća štednja i investicije, za razliku od dosadašnjeg modela, u kome je dominirala domaća potrošnja.

Uz relativno smanjivanje domaće potrošnje Srbija će morati da izvrši prilagođavanje kroz značajno povećavanje izvoza, kao i povećanje priliva stranih direktnih investicija. Ovo su dva veoma izazovna cilja ali je to put koji obezbeđuje nacionalni prosperitet i vraćanje na putanju intenzivnog rasta i što će pomoći podizanje nivoa konkurentnosti, a za to je potrebno stvoriti veoma atraktivan poslovni ambijent.

6.3. Konkurentnost bankarskog tržišta

Na domaćem bankarskom tržištu je prisutan izuzetno visok nivo konkurencije. Takođe, postoje visoke strukturne neravnoteže između banaka u pogledu finansijske snage i rezultata poslovanja, pa je opštinivo efikasnosti poslovanja zbog toga na nižem nivou. Jačanje konkurencije na domaćem tržištu će ove razlike učiniti još vidljivijim, što proširuje prostor za ukupnjavanje domaćih banaka kroz proces spajanja, pripajanja i privatizacije, kao vidova bržeg kapitalnog jačanja, koji nose i druge prednosti organizacione i tehničko-tehnološke prirode, a olakšavaju put do ekonomičnijeg poslovanja i efikasnije upotrebe sredstava. Stoga je u Srbiji neophodno završiti započeti proces transformacije domaćih banaka. Takođe, država bi trebalo da razmotri koje će se banke spojiti u jednu razvojnu banku (tri ili četiri banke), a koje će se prodati drugim domaćim ili stranim bankama u narednom periodu. Vrlo je bitno stvaranje razvojne banke (umesto Fonda za razvoj), koja će zaista pomoći privredi, odnosno, finansirati projekte koji su značajni za ostvarenje konkurentne prednosti domaćih kompanija na međunarodnom tržištu i omogućiti adekvatno finansijsko poslovanje na tržištu.

Na bankarskom tržištu je prisutan izuzetno visok nivo konkurencije. Prema podacima 2011. godine, prvih pet banaka (u pogledu bilansne sume) poseduje 47% tržišnog učešća u bankarskom sistemu Srbije, dok u Hrvatskoj isti broj banaka poseduje 75,5% tržišnog učešća, što se može videti iz naredne *tabele br. 31*. HHI, kao pokazatelj koncentracije u bankarskom sektoru, u Srbiji je ispod 1000 što označava da je bankarstvo nekoncentrisana grana, dok je u Hrvatskoj iznad 1000 i ukazuje na umerenu koncentraciju.

Tabela br. 31. *Uporedni pregled konkurencije u bankarskom sektoru Srbije i Hrvatske u 2011. godini*

Zemlja	Srbija	Hrvatska
% učešće prvih 5 banaka	47	75,5
% učešće prvih 10 banaka	71	92
HHI ³²	664	1388

Izvor podataka: Narodna banka Srbije i Hrvatska narodna banka

Unapređenje konkurentnosti bankarskog sektora u Srbiji bi trebalo da se zasniva na:

1. Unapređenju kvaliteta usluge,
2. Permanentnom razvoju kompetencija,
3. Adekvatnom sistemu motivacije zaposlenih,
4. Inovativnosti,
5. Unapređenju leaderskih i menadžerskih vešti na,
6. Fleksibilnoj organizacionoj strukturi,
7. Savremenoj tehnologiji.

Uslovi poslovanja u bankarskom sektoru imaju brojne konkurentske nedostatke (kao što su: efikasnost upravljanja, kvalitet menadžmenta i liderstvo, stručne kompetencije, organizaciona struktura, itd.) i značajno odstupaju od odomaćenog gledišta po kome je taj sistem kvalitetan. Jačanje konkurencije na domaćem tržištu će razlike između banaka (kao što su: visoke strukturne neravnoteže u pogledu finansijske snage i rezultata poslovanja, nizak nivo efikasnosti poslovanja) učiniti još vidljivijim, što proširuje prostor za ukupnjavanje domaćih banaka kroz proces spajanja, pripajanja i privatizacije, kao vidova bržeg kapitalnog jačanja, koji nose i druge prednosti organizacione i tehničko-tehnološke prirode, a olakšavaju put do ekonomičnijeg poslovanja i efikasnije upotrebe sredstava.

Na kraju, možemo zaključiti da se konkurentnost bankarskog sektora Srbije može unapređivati postepeno, i da je neophodna dugoročna saradnja između banaka, klijenata i odgovarajućih obrazovnih institucija.

³² Hirschman Herfindahl Index (HHI) se izračunava kao suma kvadratnih učešća pojedinačnih banaka u ukupnoj kategoriji koja se posmatra (aktiva, krediti, depoziti, itd.). Vrednost pokazatelja do 1000 ukazuje na odsustvo koncentracije u sektoru, vrednost između 1000 i 1800 ukazuje na umerenu koncentraciju, a vrednost iznad 1800 na izraženu koncentraciju.

ZAKLJUČAK

U bankarstvu Srbije posle 2001. godine zabeležene su promene i stalni brzi rast do 2008. godine, kakav nije zabeležen u drugim zemljama regiona niti u bilo kojoj oblasti privrede u bilo kom periodu u novijoj istoriji Srbije. Prošla je decenija od kada je, u okviru sveobuhvatne reforme finansijskog sistema zemlje, započeta reforma bankarskog sektora Srbije, a bankarski sektor je ponovo izgradio svoju ključnu ulogu u finansijskom sistemu - ulogu finansijskog posrednika. Počev od decembra 2000. godine, Narodna banka je preduzela čitav niz aktivnosti na utvrđivanju finansijskog stanja banaka, koje su obuhvatale neposredne i posredne supervizije, kao i dijagnostičko ispitivanje poslovanja banaka zajedno sa revizorima, uz istovremenu pripremu Strategije restrukturiranja bankarskog sektora. Cilj Strategije bio je da se uspostavi zdrav bankarski sektor koji će biti sposoban da vrši svoju osnovnu funkciju, koji će zadobiti puno poverenje javnosti i dati značajan doprinos ekonomskom oporavku zemlje. Stoga je Strategija pripremljena na način koji će omogućiti da se izvrši suštinsko restrukturiranje ukupnog sektora i da se ono sprovede što brže i u jednom potezu, jer bi parcijalna rešenja samo odlagala problem i povećavala konačne troškove sanacije. Kao osnovni kriterijumi za postupanje po Strategiji definisani su: likvidnost i solventnost, sistemski značaj, politička senzitivnost (broj zaposlenih, regionalni značaj), troškovi sanacije odnosno stečaja, procena sposobnosti održivosti poslovanja i generisanja profita. Restukturiranja bankarskog sistema je u kratkom vremenskom periodu pokazalo prve pozitivne efekte na razvoj bankarskog sistema u zemlji. Rešavanje dužničko poverilačkih odnosa između banaka u stečaju i likvidaciji i realnog sektora predstavlja izazov za sve učesnike. Bilansna suma smanjila se za oko 70%, adekvatnost kapitala je iz negativne zone dostigla visinu od 21,9%, velika izloženost prema pojedinim dužnicima se smanjila sa 3.929% na 233%. Tačan pravac razvoja bankarskog sistema ne može se tačno predvideti, ali ono što je očigledno jeste da banke sa većinskih inostranim kapitalom zauzimaju jake startne pozicije. Reforma bankarskog sektora izvršena je u punoj koordinaciji sa svim relevantnim institucijama države. Tokom prethodne decenije i Narodna banka Srbije posvetila je posebnu pažnju u kontinuiranom unapređenju regulative iz oblasti poslovanja banaka, u skladu sa međunarodnim standardima i regulativom EU, uz uvažavanje specifičnosti domaćeg pravnog okvira i lokalnog tržišta.

Sve zemlje u regionu sprovele su nužne i preko potrebne reforme svojih bankarskih sistema. Sprovedenim reformama ostvarile su sa manje ili više uspeha, za kraće ili duže vreme, sve osnovne ciljne postavke vezane za institucionalnu, kapitalnu, organizacionu, tehnološku i kadrovsku infrastrukturu, a što su svi neophodni preduslovi za postepeni prelazak sa dominantno konzervativnog na savremeni oblik bankarstva u svim zemljama regiona. Na tom putu najdalje je otišla Slovenija koju dosledno sledi Hrvatska, dok su Srbija, Crna Gora, BiH i Makedonija u blagom zaostajanju. Ovaj redosled uspešnosti reformisanja u svakoj zemlji regiona, od severa do juga, pokazuje i dokazuje na potrebu

razvoja međusobne poslovne saradnje, daljeg intenzivnog povezivanja i bržeg korišćenja višestrukih korisnosti svih zemalja regiona i u svim oblastima, a posebno u bankarstvu i finansijskoj sferi uopšte. Tom i takvom saradnjom koja je u prošlosti tradicionalno dominirala ovim prostorima, ostvarenje poslovnih i životnih ciljeva svih zemalja regiona učiniće se znatno lakšim i vremenski kraćim. Jedan od najvažnijih ciljeva svake zemlje regiona je svakako njena težnja za stvaranjem i razvojem savremenog bankarskog sektora koji će organizaciono i funkcionalno u svemu biti približan i kompatibilan bankarskom sistemu Evropske unije. Aktuelno stanje je, kao početno nedovoljno i nezadovoljavajuće ali prisutna je izražena upornost, kao i potrebna saradnja između zemalja. Ostvareni rezultati i dokazana potreba za ostvarivanjem sopstvenih interesa su čvrsta garancija da će se u tom bankarsko-finansijskom procesu sve prepreke zajednički, a ne pojedinačno, mnogo uspešnije i za kraće vreme savladati. Na taj način zajednički put u savremeno Evropsko bankarstvo svakoj zemlji regiona će biti lakši, bolji i kraći.

Analiza komponenti globalnog indeksa konkurentnosti je pokazala da Srbija stoji veoma loše po pitanju konkurentne prednosti. Činjenica da je indeks globalne konkurentnosti po glavi stanovnika bolje je rangiran globalnog indeksa konkurentnosti što govori o tome da postoji prostor za unapređenje konkurentnosti, što je pozitivno. Međutim, kako bi se to desilo, neophodno je promeniti strategiju budućeg rasta i okrenuti se privlačenju stranih direktnih investicija koje bi transferom savremenijih tehnologija učinile domaće proizvode atraktivnijim za šira tržišta. Najznačajnija preporuka za unapređenje konkurentnosti Srbije vezana je za poboljšanje faktorskih uslova, što se pre svega odnosi na infrastrukturu i institucije, ali i na unapređenje inovacione i obrazovne infrastrukture. Odgovornost za rešavanje ovih problema u neposrednoj budućnosti je pre svega na državi.

LITERATURA

1. Albijanić M., *“Kvantifikacija uticaja intelektualnog kapitala na konkurentnost” - (Doktorska disertacija)*, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2011.
2. Besarović V., *“Intelektualna svojina”*, Pravni fakultet, Beograd, 2011.
3. Božić, R., *“Bankarske krize i restrukturiranje banaka”*, Ekonomski fakultet, Srpsko Sarajvo, 1999.
4. Dašić D., *“Principi ekonomike”*, Fakultet za poslovno pravo, Beograd, 2004.
5. *“Ekonomska enciklopedija”*, Savremena administracija, Beograd, 1984.
6. Malović, M. *“Međunarodne finansijske krize”*, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 2006.
7. Miljević M., *„Metodologija naučnog rada“*, Filozofski fakultet – Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale, 2007.
8. Savić N., Pitić G., *“Kuda ide konkurentnost Srbije?”*, Fefa, Beograd 2010.

Internet izvori:

1. www.bsi.si
2. www.bloomberg.com
3. www.cbbh.ba
4. www.cb-mn.org
5. www.deloitte.com
6. www.doingbusiness.org
7. www.gfmag.com
8. www.hnb.hr
9. www.ifc.org
10. www.mfin.gov.rs
11. www.nbrm.mk
12. www.nbs.rs
13. www.sam.org.rs
14. www.ubs-asb.com
15. www.weforum.org

Časopisi i publikacije:

- 1. Business Info Group, 2012. Banke i osiguranja u Srbiji 2001-2011. - poređenje sa zemljama u regionu**
- 2. Jeremić, Z. Profit u senci rizika, *Bankar*, 2011.**